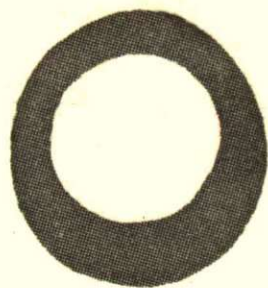

55877

Howe vi 7

55877

BÖLCSÉSZ

1974 [13]

A József Attila Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Karának időszakos kiadványa
1974. I. szám

Főszerk.: Szendi Zoltán

Szerkesztették: Lipák Tibor, Ódor Ágnes, Pál József
Szabó László

F. szerk.: Papp István

Rajzok: Csemniczky Zoltán, Frankó Ákos, Harmath Klára ,
Hegyi Füstös László, Holpert Flóra, Pál Aranka,
Zayzon Ágnes

Cimlap: Pál Aranka

Fotók: Szabó Margit

TARTALOM

Életünk

Bugyi István-Lipák Tibor: Az odesszai napokról	1
Madaras Zsuzsanna-Papp István: Angliai impressziók	9
Nagy Sándor-Péntek Lili: Ásotthalom	15
Pap András: Gülüzünk, gülüzünk?	21

Beszélgetés

Ambrus Lajos: Balogh Edgárnál látogatóban	24
Pál József: A modern művészet néhány kérdése /Beszélgetés Vinkler Lászlóval/	27

Vers - Próza

Ludwig Éva: Van Gogh: Souvenir de Mauve	33
William March: Aesopus utolsó fabulája /fordította: Molnár Katalin/	34
Lipák Tibor: Versek	36
Max Frisch: Féltékenység /fordította: Szendi Zoltán/	37

Kritika

Szilassy Zoltán: Értjük utol önmagunkat!	41
Zsák László: Üzenet az élőknek	50
Szajbély Mihály: Hogyan használható az irodalom- elmélet?	52
Bognár Zoltán: Szervatiusz Tibor: Dózsa halála	55
Békési Ágnes: Solaris	59

Folyóiratszemle

Karig Zsuzsanna: Német nyelvű folyóiratok	62
Csontos Márta: Angol folyóiratokból	64

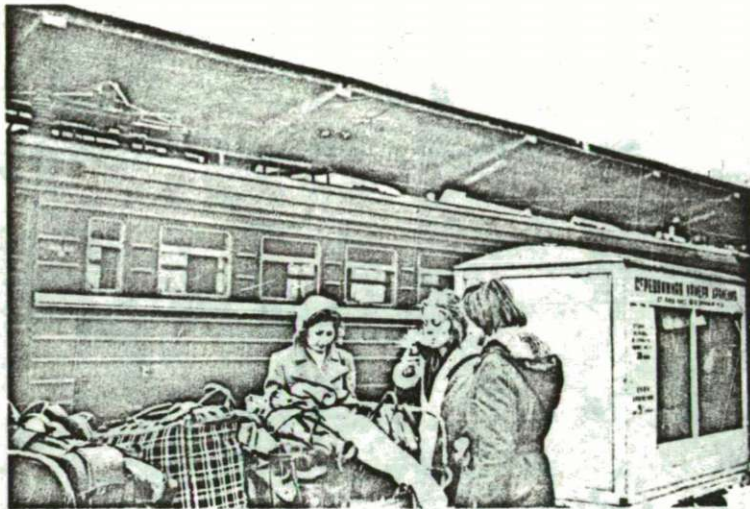
Életünk

AZ ODESSZAI NAPOKRÓL

/nem a teljesség igényével/

- Amikor hazaérkeztünk, mindenki ugyanazzal a kérdéssel állított meg bennünket. Most én is ezzel a "nem mindennapos" kérdéssel fordulok hozzád. Milyen volt?
- Egy szóban nehéz kifejezni.
- De szó sem volt arról, hogy egy szóban kell kifejezned.
- Talán nem is helyes így a kérdés. Én úgy kérdezném: miért volt jó?
- Kösz. Miért volt jó?
- Rengeteg élményben volt részünk. Érdekes emberekkel ismerkedtünk meg. Sokat fejlődött a beszédképességünk, na és a bátorságunk oroszul szövegelni.
- Most szabatosabban határozzuk meg, miről is beszélgetünk!
- Január végén ötven elsőéves /nem gólya/ orosz szakos hallgató - telve bizakodással és reményekkel - vonatra ült és elindult Odesszába. Az utazás célja: hathetes aktív nyelvtanfolyam. Vendéglátónk a Mecsnyikov egyetem volt.
- Az utazás mindig érdekes. Különösen, ha ötven hason-
szórú ember - ráadásul egyetemista - igyekszik egy meghatározott hely felé. Mi volt az ut érdekessége?
- A csoport gyors ütemű összekovácsolódásához nagyban hozzájárultak az elindulás bonyodalmai. A jobb fülkéért megindult a harc. A becsületes harcot megnehezi-

tették azok a szülők, akik kislányuk elhelyezését magukra vállalták, s elűzték még a környékükről is

azokat a nagyhaju, gyanus alakokat, akik amugy is félszegen megpróbáltak legalább állóhelyet szerezni. Sajnos, ezek az alakok mi voltunk, fiuk, így nyugodtan kijelenthetem, hogy a legnagyobb áldozatokat mi hoztuk még Pesten a közért.

Az utazást egyébként az oldott hangulat jellemezte, amihez az alapot Komlóssi Laci és Lénárt Eszter gyönyörű székelv népdalokkal adták meg.

- Te, István. Amikor megérkeztünk Odesszába, nem volt diszlövés, sem virágeső. Neked nem hiányzott?

- "Mind ennek ellenére" nagyszerű volt a fogadtatás. Végre megszabadultunk mázsás csomagjainktól, a vonat veritékcsöppjeit letörölte a hideg /akkor még hó volt/, s amikor a koleszben végigdőltünk az ágyon, nem kezdett el zakatolni alattunk a szoba.

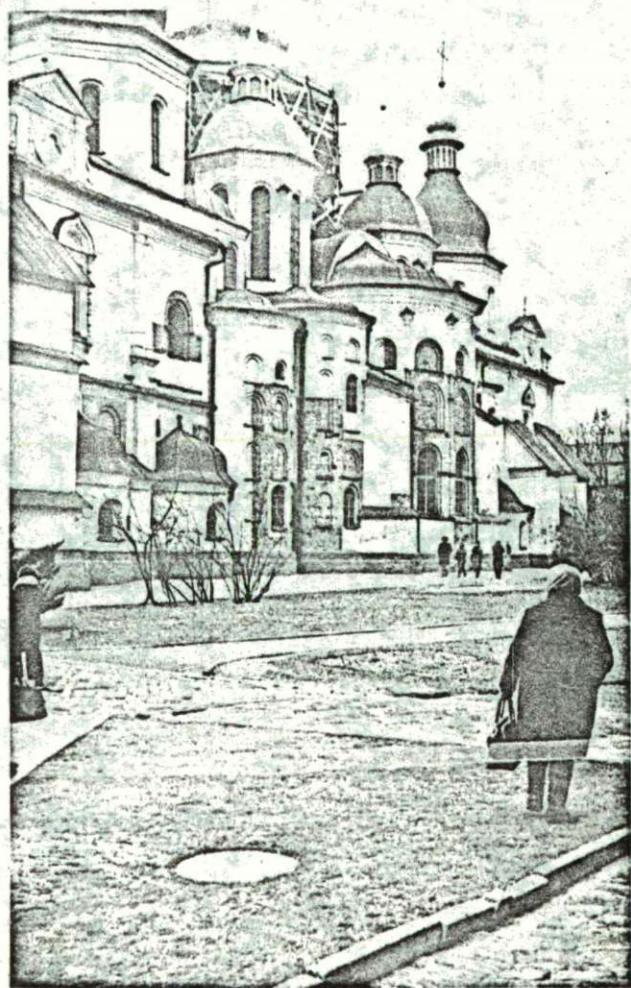
- Helyben vagyunk. Rögtön vágjunk a közepébe. Szerinted mennyire volt hasznos a kinti munka?

- Nézd, ha ezen töprengek, mindig lelkiismeretfurda-

lást érzek. Sokkal jobban ki lehetett volna használni a felkinált, helyesebben feltálatalt lehetőségeket. Mert lehetőségeink tényleg bőven voltak. Mind a tanulásra, mind a lógásra. Bár véleményem szerint senkinek sem okozott nagy lemaradást, ha egy-egy óra helyett orosz barátaitól vett "beszédgyakorlatot".

- Nekem volt egy Edvárd nevezetű barátom. Félelmetesen jól tudott gitározni, csak egy baja volt: legszivesebben éjjél körül szerette elkezdeni a játékot, s négyig, ötig el sem fáradt. Saját bevallása szerint nem szeretett aludni.

Én viszont igen /bár ezt nem merem neki elmondani/. Így azután annyiban módosult a napirendem, hogy hattól tizig aludtam, tiztől tanulás éjjélig, akkor jött a barátom, s magyaros kitartással hallgattam a dalait hajnalig. Szerencsére az órák fél tizenegykor kezdődtek. Milyenek tartott az órák színvonalát? - Nagy átlagban jónak. Természetesen voltak unalmas foglalkozások is, de ez nem

csak a nyelvtanfolyamon fordul elő. Megvallom őszintén, szerintem a beszédgyakorlat órák voltak a legszínvona-

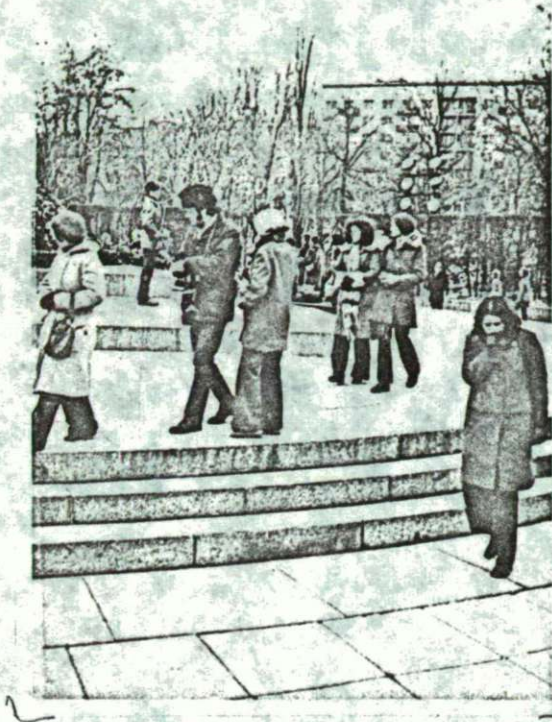
lasabbak, ott lehetett a legtöbbet "felszedni" és a legérdekesebb témákkal foglalkozni. Én például /csak el ne kiabáljam/ sokkal biztosabban használok a nyelvtani fordulatokat, az újonnan tanult kifejezéseket.

- Engem nagyon meglepett, hogy milyen gyorsan kialakultak a barátságok az orosz egyetemistákkal. Befogadtak bennünket, segítettek nekünk, és - ez se elvetendő - gondoskodtak esténként arról, hogy ne unatkozzunk.

- Tényleg megható volt az az érdeklődés, amit a magyar egyetemisták élete iránt tanusítottak. Kíváncsiak voltak a véleményünkre, mind politikai, mind más téren. Nagyon jó érzés volt például, amikor egy tévét hoztak nekünk. Azt hiszem, itthon kevesen tudják, hogy az orosz kollégiumokban lehet televíziót kölcsönözni /a miénkben legalábbis lehetett/. Ugy vélem, az egyetemisták a világon mindenütt egyformák: ha van pénzük, gavallérok, ha elfogy - hát nincs. Jellemző egyébként a jó viszonyra, hogy sokszor villanyoltás után is /fél egy/ együtt maradtunk, mi magyar dalokat énekeltünk, cserében barátaink orosz népdalokat.

- Színház, mozi, opera, katakomba, az iljicsovszki kikötő - soroljam még? Azért nem csak tanultunk. Ott volt a tenger, amelyben fürödni ugyan nem sikerült, de a látvány varázsa feledtette velünk ezt a kis szépséghibát. És Jalta ...

- Felejthetetlen ut volt. A Litva nevű hajón utaztunk. /Megérdemli a névszerinti említést az öreg hajó, olyan kényelmes, szép és barátságos volt. Este táncoltunk egy nagyot, reggel pedig Jalta fogadott bennünket hófödte csucsáival, örökzöld fáival, bokraival, kicsiny műemlékházaival - szóval visszaadhatatlan hangulattal. Meg sem reggeliztünk, hanem azonnal a felderítéshez fogtunk. A közös városnézés után csoportokba verődve bémészkodtunk. Nagy csalódásunkra csak töredékeket

láthattunk a Csehov-házból, de minden olyan gyönyörű volt körülöttünk, hogy hamar feledni tudtuk bánatunkat. Amikor visszaindultunk, hatalmas sirálycsapat szegődött hajónk nyomába. Mintha nem akartak volna még elbucsuzni tőlünk. Hát ne legyen az ember romantikus?

- Nyugodtan. Bár, ha arra gondolok, hogy pár kilót leadtam a kinti kaják miatt,

aligha romantikázom. Nem tudom miért, én nem tudtam megszokni az orosz speciális ételeket. Viszont nagyon ízlett a szárított /vagy füstölt/ hal, az utcán árult saslik /nyáron sült birkahus/, az orosz emberek közkedvelt bulocskája /sütemény-szerűség hus-sal, májjal vagy lekvárral töltve/, a szók /gyümölcs-lé orosz módra/ valamint a szamohon /speciális, 80-85% vodka/. Amikor az utóbbit először megkóstoltam /szégyen ide, szégyen oda/, azt hittem, tömény ecet-savat adtak tévedésből. Később megszoktam.

- Hadd beszéljek egy kicsit a nevezetességekről. Azt hiszem, a Patyomkin lépcső mindenki előtt közismert. Én száztizenkilenc lépcsőfokot számoltam össze, persze ez hivatalosan nem megerősített, tehát ne add tovább. Az Odesszai Operát ugyanaz az építész tervezte, aki a mi színházunkat Szegeden. Valami hasonlóság van is a két épület között. /Kivülről/. A Gagarin kutató-

hajó akkora, hogy amikor beállt az odesszai kikötőbe, nem fért mellé más hajó. Puskin szobra a tengerparton áll, kimondottan szép, igényes alkotás. A Gyeribászovszkaja utcán mindig annyi ember van, mint ha valamit ingyen osztogatnának. A Keleti és Nyugati Művészetek Muzeuma sajnos restauráció miatt nem volt megtekinthető, a Tengerészeti muzeum azonban elkápráztatott mindenkit. Odessza hírességei közé tartozik a legendás 9-es troli, amelyen minden nap utaztunk az egyetemig és vissza. Nos, ezek a buszok olyan tömegvonzó hatással rendelkeznek, hogy a normális létszámhoz viszonyítva háromszor, négyszer annyi ember utazik rajtuk, mint általában.

A megálló járművet az emberek megrohanták, az ajtón át gyűrték, taposták egymást. A leszállók elhaló jaja elveszett a helyfoglalók kiabálásában, a troli belsőjében heringként szorongtak a meggyötört, ennek ellenére szinte mindig vidám emberek. Nekem csak a kabátom gombjait segítették át az enyészet birodalmába, de hallottam olyanról is, aki nem uszta meg ilyen olcsón az odesszai forgalmat.

- A lányokról még nem is beszéltünk. Irodalmi művek egész sora teszi ismertté, izgatóvá, vonzóvá az orosz nőket. Hát erről mit tudunk mesélni?

- A mai orosz nőideál különbözik a régitől. Régen az orosz nők nagyok, terebélyesek voltak, már akik tetszeni akartak a férfiaknak. Munkavégzés szempontjából is az ő javukra billent a mérleg, s férjüknél is nagyobbak voltak ezek az ugynevezett "ruszskaja babák". Ma körülbelül megegyezik az orosz férfiak izlése a miénkkel. A nők jól öltöznek /gondolok itt a fiatalokra/, ha nem is olyan bizarrul, mint némelyik magyar lány. Szégyenlősebbnek tűnnek az idegen számára, ám ha közelebbről megismeri őket, rájön, hogy nem is olyan félénkek. Sok orosz kislány haragudott a mi lányainkra, mert elhódították tőlük az orosz srácokat.

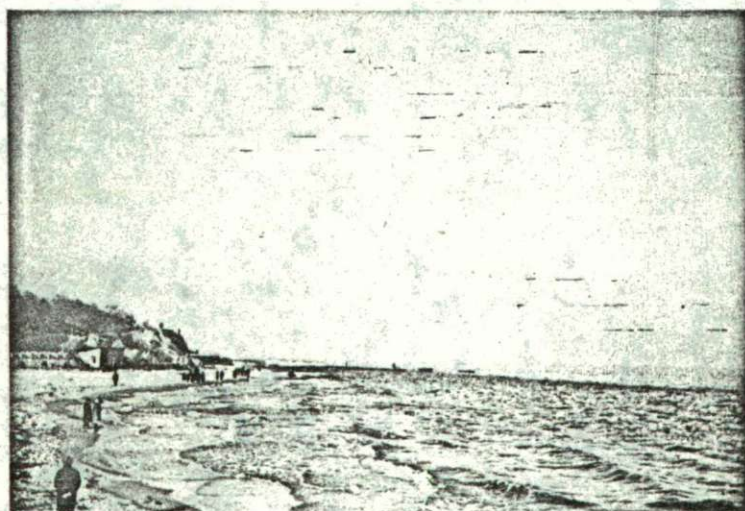
/A magyar lányok kivétel nélkül nagy népszerűségnek örvendtek./ Mi sem tétlenkedtünk, - bár öten nem válthattuk meg a világot. /Pedig mindent megtettünk ennek érdekében./

- Ugy tudom, néhányan kihasználták a terep adta lehetőséget, s elmélyültek az ószláv tudományokban.

- Hát az elmélyülés kicsit tulzás, de tény, hogy Ormos Pisti, Komlóssi Laci, Nagy Judit és jómagam sok érdekes nyelvelméket tanulmányoztunk, hoztunk is magunkkal kópiákat, amit bizonyára jól fogunk hasznosítani.

- Nekem itthon jutott eszembe, hogy el sem bocsuztam a tengertől. De a bocsuzás szót még mindig nagyon idegnek érzem.

- Mert valóban idegen. Én akkor döbbsentem rá, hogy vége mindennek, amikor a kijevi pályaudvaron Galina Viktorovna, a mindnyájunk által tisztelt és szeretett Galina Viktorovna, odesszai életünk motorja könnyes szemmel integetett utánunk. Sokan megfogadtuk, hogy a legkisebb lehetőség esetén is visszatérünk. Vrémba prole-

tyelo. Az a hat hét olyan kevés volt. Arra, hogy megismerjem az ottani emberek életét, megértsem a hétköznapijaik mindennapos gondjait, egy év is kevés lenne.

Kit barátság, kit szerelem - ugye nem vagyok indiszk-
rét - köt oda. Noteszomban ezer cím, név van, akiket
nem akarok, akiket, úgy érzem, nem szabad elfelejte-
ni. Ha másért nem, értük kell visszatérni.

Bugyi István Lipák Tibor

ANGLIAI IMPRESSZIÓK

Február 14-e Budapest, Vörösmarty tér, gyorsjárat a Ferihegyi reptérre. A busz ablakán bever az eső, előrejelezve a ködös Albiont. Repülőtér. Érzékeny bucsuzás. Sokatmondó pillantások. Vámvizsgálat. "Kérem, igyekezzenek, a gép Londonba öt perc múlva indul". "Külföldi valutája van?" "Természetesen. Nincs." Átvilágítják a csomagomat. Az érzékeny műszer fémet jelez. Mi van a táskájában ezen az oldalon? Az esernyőm nyele. A műszer a táska másik felén is berezonál. És itt? Biztosan az esernyőm vége. A csomagokra ráragasztják a London címkét, a TU 154 két óra múlva landol a Heathrown. Mikor az EIC /Educational Interchange Council/ képviselője, egy tojásfejű gentleman ékes angolsággal köszönt bennünket, megkönnyebbülünk: nem térítették el a gépet. A busz Maida Vale-re, a Hotel Viennába szállítja a kb. 20 fős magyar egyetemista csoportot. Éjszaka előkerül az ajándéknak szánt kecskeméti barackpálinka, ami nemcsak melegít, de még fütyül is. A standard zabpelyhes tejleves, piritós kenyér és ham-and-eggs némileg kárpótol reggel. Megkapjuk a huszonöt fontnyi ösztöndíjat, ami tulajdonképpen ahhoz sok, hogy magunkra költjük, ahhoz viszont kevés, hogy a barátainknak is bevásároljunk belőle.

Az első napok IBUSZ-utazásra emlékeztetnek. Zöld városnéző busz, rokonszenves, jól képzett idegenvezető. A város egészen fantasztikus, modern Babylon képét nyújtja piros emeletes buszaival, tarkán hömpölygő emberáradatával, lovecraft-shopjaival, cukorsüveg-sapkás rendőreivel. A Piccadily körtéren kihívóan vetekednek egymással a Coca-Cola, Cinzano, Max Factor

hirdetések, szenvtelenül bekebelezve az alattuk elhaladó ember-tárgyakat. A Trafalgar tér szelíd galambjai békésen eszegetik a szökőkutak körül a turisták öntetszelgő morzsáit, s közben büszkén tekintgetnek a nagy admirális, Nelson szobrára.

Ezalatt a "Tinta utcában", a Fleet Streeten elegáns ujságírók, szerkesztők ezrei haladnak sietősen a Daily Telegraph, a Morning Post házaiba. A Regent Street áruházaiban, üzleteiben sem stagnál a forgalom. A szolgáltató házak, amelyek zárva vannak, elfelejtik figyelmeztetni a lakosságot, az albérletben lakó egyetemista kénytelen, az egy sarokkal arrább levő patyolatba vinni ingét.

A magyar egyetemisták a városnézésen kívül egyetemre is járnak, s ha sikerül kihagyni egy-két unalmasnak ígérkező előadást, a British Muzeumban meglátogatják - ha mást nem is - legalább az Elgin-márványok termeit, a szíriai, egyiptomi, asszir termeket és a Ninivei karzatot. A Courtauld galéria az egyetemi menzával átellenben, a Woburn Square-en van, ahol Van Gogh "bökött fülű" Önarcképe, Gauguin "Never More"-ja tartja fogva az embert. De sajnos nincs idő sokáig maradni, a vacsora és egy kocsmában elfogyasztott félpint sör után a Shaftesbury Avenue-ra, a Palace Theatre-be rohanunk, ahol a Jesus Christ Superstar népszerű rock-opera vár.

Másnap Stratfordba megyünk, hogy megnézzük a látogatók számára muzeummá alakított Shakespeare-szüülőházat. Büszkén fedezzük fel a tanulmányainkból jól ismert Shakespeare forrásmunkákat, idézeteket, s kicsit elfogultan sétálunk a csodálatos kertben, melynek egykori virágai oly gyakran szerepelnek Shakespeare darabjaiban.

Anne Hathaway házától nem messze, az Avon partján található a Parish Church, az angol egyházi építészeti stílus egyik remeke, és Shakespeare halotti maradványainak szentélye.

Mi azonban nem temettük el itt a nagy génuszt, elmentünk az Old Vic-be, hogy Peter Hall rendezésében megnézzük az ujratalálkozások és bucsuzások ünnepélyes rituáléját, a Vihart. A koncepciójában kicsit eklektikus színrevitel zavarbaejtő érdekességekkel lepte meg a közönséget. Prospero alakja John Gielgud deklamáló szövegmondása miatt kissé elhalványult, s Irving Wardle-ot, a jónevű angol kritikus cikket idézve: "Denis Quilley Caliban szerepében az előadás legeredetibb alakítását nyújtja. Maszkja kétarcu: egyfelől az undorító, görvélykóros szörny, akinek Prospero látja, másfelől a nemes vadság megtestesítője: és Mr. Quilley játékában törekszik arra, hogy az első stádiumból áttörje a falat a második javára." Maszk-elemek, barokk ujdonságok, középkori tánc és indiai pop elegyét láthattuk a kitűnő rendezésben.

Színházélményeinkből, pontosabban a színészi alakítások közül nem annyira Ingrid Bergman S. Maugham: The Constant Wife című darabjában, mint inkább Vanessa Redgrave játékát emelném ki Noel Coward: Design for Living-jében.

Az angol színházba egy kis szerencse folytán teoretikus szinten is bepillantást kaptam. Egy hetet töltöttem a Roehampton Lane-i College of Education-ben, ahol a dráma szekció szemináriumain, előadásain vettem részt.

Beckett szeminárium. Godot-ra várunk. A hallgatók egy szemétláda körül törökülésben időnként cigarettacsikkeket céloznak a kukába. Stílusos környezet. Amielőtt a darabot elemezni kezdenék, közös felolvasásra kerül sor, mivel csak ketten olvasták el az órára.

Úgyes megoldás, még szerencse, hogy a darab rövid, így a kétórás szemináriumból erre is futja. Jóleső érzéssel nyugtázom, hogy nálunk a tanárok nem viseltetnek ilyen toleranciával a hallgatók készületlensége iránt, s jobban szeretik a szeminárium második részét a műről írott kritikai munkák elemzésével tölteni. Hát erre az angoloknál nem kerül sor, pedig a többemeletes könyvárúházak óriási választéka áll rendelkezésre, melyből a külföldiek bizonyára szívesen vásárolnának, ha nem adnák olyan borsos áron.

Az utolsó egy fontomból /kb. 60 kemény magyar forint ára/ inkább egy west-endi moziba megyek. Remélem, a Clock-Work Orange című film az "If" kitűnő főszereplőjével, Malcolm McDowelllel a címszerepben hamarosan nálunk is bemutatásra kerül, még ha a greenwichi időszámítás szerint, egy kicsivel később is.

Madaras Zsuzsanna

- . -

Aki még pár héttel ezelőtt Londonba érkezett, első pillantásra tapasztalhatta a válság külső jeleit. Az utcák félsötétbe burkolóztak, a kirakatok kivilágítatlanul álltak, s még a különben fényáradatával kápráztató Piccadily, a Soho is elvesztette éjszakai varázsát. Az üzletek ajtóin a felirat: "Open as usual" - Nyitva, mint mindig.

Az egyébként türelmes angolok sokat emlegették a gyorsan emelkedő drágaságot. Az ujságok címoldalain hetekig a választás híreit találtuk, s a közömbös beszélgetések is mind a választás, a politika körül kulmi-

náltak.

Február 28-án milliók nézték a TV-állomások egész éjszaka sugárzott műsorát. Figyelték a választási események apró részleteit, várták a szinte biztosra vett végeredményt. A beszélgetésekből azonban kiderült: a fanatikus párthiveket leszámítva senki nem volt, aki komoly jelentőséget tulajdonított volna az eredményeknek, aki a helycseréből messzemenő következtetéseket levonva, lényeges változásra számított volna. A komolyan gondolkodó fiatalok a liberálisok jelszavait hangoztatva már el-elejtettek egy-egy megjegyzést, mely a problémák mélyebb gyökerére vonatkozott.

A programok zsufoltsága ellenére azért jutott időnk a számunkra talán legfontosabbra is - sokat beszélgettünk főiskolásokkal, tanárokkal. Az udvarias kérdésekből azonnal kiderült valami: nagyfoku tájékozatlanság, amely az angol átlagember "keletre" vonatkozó ismereteit jellemzi.

Ma sem ritkák az egészen vad elképzelések a "vasfüggönyön túli" világról. Ezt időről időre megerősíti egy-egy kampány. Nem kell messzire menni. Elég, ha utalunk a könyvesboltok kirakatában azonnal szembe-tűnő Szolzszenyicin-örületre és az ezt fokozni akaró "magyarázatra".

De megdöbbentő igazolása volt ennek az a Szolzszenyicin szeminárium is, ahol történelmi és irodalmi szempontból mutattak rá "azokra a borzalmakra, melyekhez a szocializmus vezet".

Az ajánlott olvasmányok egyoldalú irányítottsága, a kiindulási tételek is megdöbbentő tájékozatlanságra vagy inkább rosszakaratra vallottak.

Persze ez nem teljesen általános. A szeminárium után kiderült, hogy a hallgatóság egy jó része nem vett mindent készpénznek, és sokukban felmerült

az igazi megismerés vágya is. Ez azért nem könnyű dolog, akkor különösen nem, amikor mi hívtuk fel először a figyelmet a tematikába pontosan beillő Tőke elolvasására.

Résztvettünk más, főleg irodalmi szemináriumokon is. Büszkén mondhatjuk, hogy nem kellett szégyenkeznünk. Erre jó példa az a metafizikusokról tartott foglalkozás, mikor egy John Donne szonett elemzése után a döbbenet hallgató szemináriumvezető gratulált a három magyar össz munkájához, és a főiskolás hallgatók csak azt kérdezgették: "Ezt honnan tudjátok?"

Persze ez így túl egyoldalú lenne. Sok olyan, elsősorban nyelvoktatással, neveléssel kapcsolatos előadáson, foglalkozáson vettünk részt, ahol tanulságos tapasztalatokat szerezhettünk.

Összegezve, a talán esetlegesen kiragadott benyomásokat: Sokmindent megtanultunk Nagy-Britanniáról. Hasznos és érdekes volt megismerni ezt a tőlünk életvitelben, gondolkodásban oly távoleső országot. Egy fontos feladatot azért szinte mindannyian éreztünk: jó lenne, ha a mi életünk, a mi eredményeink jobban és igazán ismertté válnának a világon, így a "ködös Albionban" is.

Ezt már sokan várják tőlünk. Ez a munka pedig nem kis részben ránk hárul. Ránk, a most felnövő szocialista értelmiségre.

Papp István

ÁSOTTHALOM

Ez a szó karunkon sokaknak nem csupán egy Szegedtől harmincegynehány kilométernyire fekvő, hatalmas tanyavilággal rendelkező falu nevét jelenti, hanem valami egészen mást is.

Jelenti az osztatlan iskolákat, ahová harmadéve-seink immár két esztendeje lelkesen "patronálni" járnak, jelenti a sok kedves, félénk gyereket, akiket onnan Szegedre hoztak, hogy megmutassák nekik a várost, jövőendő életük lehetőségeit. De sokunk számára Ásotthalom tanyái körülmények között dolgozó értelmiségiek jelképe is, és aki jobban ismeri a tanyát, annak ez a vidék a mult egy darabkéja is, ahol a régi paraszti élet gyakran tragikus konfliktusok kíséretében adja át helyét egy kibontakozó ujnak.

Hogyan is kerültek ide a JATE hallgatói, mit is csinálnak itt? Nézzük meg közelebbről!

Az előzményekhez tartozik, hogy 1972. őszén egy Csongrád megyei tanfelügyelőkkel folytatott megbeszélés alkalmával a KISZ-Bizottságon megállapodás született arról, hogy az egyetem házon belüli mozgalmat indít az ásotthalmi körzet 9 osztatlan iskolájának megsegítésére. A karokon hamarosan megkezdődött a "szervezkedés", létrejöttek a BTK-TTK, JTK-TTK alapszervezetek, amelyek egykettőre megosztottak az iskolákon. Ezek egyike röviddel ezután megszűnt, és a "károsult" A-alapszervezet Forráskuton "keresett vigasztalást". Butorszállitmányok indultak Ásotthalomra, bár egy részük a központi iskola igazgatója "jóvoltából" nem került a címzettekhez. A társadalmi munkafelajánlásokból e célra biztosított pénzből pótoltuk a hiányzó alapvető tanszereket.

A hetenként vagy kéthetente kijáró egyetemisták ötleteiből új távlatok bontakoztak ki. Az anyagi erők ki-merülésével fokozatosan előtérbe került a szellemi segítségnyújtás, amit különböző szakkörök létrejötté, az orosz nyelv oktatásának bevezetése fémjelzett. Egyidejűleg egy főleg jogászokból verbuválódott szociológiai csoport tevékenykedett az ásatthalmi tanyákon. Értékes munkájuk összegzése a közeljövőben jelenik meg könyv-alakban.

A szegedi egyetemisták sikerei időközben országos érdeklődést keltettek, s a mozgalom követésére a KISZ KB felhívást tett közzé. A rádió húszperces műsorban tudósított a szegedi kezdeményezésről.

Az elmondottakból leszűrhető, hogy nem kis jelentőségű dologról van szó, hiszen akármilyen szempontból is nézzük, minden olyan törekvésnek nagy az értéke, amely az eddig elzárt vidékek fiataljainak dülömtjait kövezi ki a teljesebb élet felé. Elcsépelet frázisként hat már, de aki a tartalmára figyel, annak lelkesítő igazság, hogy csak iskolánként egyetlen tehetséges gyerekért is érdemes tízkilométereket zötyögni a kisvasuton, és kilométereket gyalogolni az iskoláig szélbenhomokban. Aki ezt belátja, az beírhatja a pedagógia tanszék felmérő lapjára, hogy az ő tanári hivatástudata már nem szorul lényeges kiegészítésre. De itt iskolánként nem egy-egy gyerek a tét, hanem sokkal több.

Hogyan hatott a "kinti munka" a patronáló alapszervek belső életére? A gyűléseken Ásatthalom állandó téma. Friss levegőt hozott munkájukba, hiszen nagyszabású célt, mégis kézzelfoghatóan konkretizálható tevékenységet jelent számukra. A harmadéves alapszervek mindegyikét csak dicsérettel lehet említeni azért a lelkesedésért, amivel a könyvgyűjtő akciókat, a szegedi "tanszerkolduló" iskolajárásokat lebonyolították.

Nálunk ez a mozgalom a harmadéveseket tömörítette elsősorban. Oka részben a körzet mérete, az igények és

lehetőségek korlátozott volta, másrészt az, hogy a BTK KISZ-vezetése és a patronálási mozgalom között nem volt meg a kívánatos összhang. E vonatkozásban az utóbbi időben javulás tapasztalható. Most szóljunk pár szót a tervekről!

A fő hangsúly a szellemi patronáláson marad. Azonban a szakkörforma nem mindenütt látszik üdvöztető megoldásnak. Több iskolában egyenesen lekerült a napirendről, és "cserében" egyetemistáink helyettesítő órákat tartanak. Ennek okait a helyi körülményekben, úgymint a tanárok valószínűtlenül magas óraterhelésében és a lakosság körében uralkodó felfogásban kell keresnünk, amely szerint elég, ha a gyerek megtanulja az előírt anyagot - többre ugysem lesz szüksége.

Részben ez indított bennünket arra, hogy az iskolából kiindulva közvetlen kapcsolatokat építsünk ki a szülőkkel. Így velük is megismertethetnénk céljainkat és a gyerekeik előtt álló lehetőségeket. Ennek eredményeképpen munkánk az iskolákban könnyebbé válna, s talán a szakköri tevékenység kiszélesítésének egyik akadálya is megszűnne. Rendszeres pályaválasztási tanácsadásokat tervezünk.

"Belügyeinket" tekintve közvetlen feladatunk a patronáló mozgalom "megfiatalítása". Várjuk, hogy más fiatalabb alapszervezetek is kövessék az I/B alapszerv példáját!

Szeretnénk, ha a friss erők új elképzelésekkel gazdagítanák mozgalmunkat.

Nagy Sándor

- . -

A tanyasi iskolák tantervében nem szerepel az orosz nyelv és irodalom. Azok a gyerekek, akik ezekbe az iskolákba járnak, és középiskolákban szeretnének tovább tanulni, leendő osztálytársaikkal szemben hát-

rányos helyzetbe kerülnek. Kezdő csoportba osztják be őket, ahol rövid idő alatt kell behozniuk a négyéves lemaradást és eljutniuk az osztály többi tagjának nyelvi szintjére. Az ő majdani munkájuk megkönnyítése érdekében kapcsolódtunk be, orosz szakosok is, a tanyasi iskolákat patronáló hálózatba.

Másodmagammal Kissorra, az ásatthalmi tanyaközpont egyik félig osztott általános iskolájába járok ki orosz tanítani. Az iskolában sajnos, nem a legideálisabbak a körülmények. Két tanterem van, ezekben délelőtt is, délután is tanítás folyik. Egyetlen egy lehetőségünk, az órákat ebédszünetben tartani. Így, ha a gyerekek délelőttiösök, tovább maradnak benn, ha délutánosok, egy órával korábban jönnek be. Ez persze csak heti egy óra és nem vetekedhet más iskolák heti három orosz órájával. Vegyészek és magyar szakosok is vezetnek szakkört Kissoron, ahonban csak két tanterem van, nem járhatunk ki szombaton valamennyien. Így a teremhiány következtében valamelyik tanítási napunkat kell mindig szabaddá tenni. Tavaly első félévtől ez a legjelentősebb és állandó problémánk. Igaz, a tanárok kezdetben kicsit bizalmatlanul fogadtak, talán nem is érezték a szakkör jelentőségét. Velük üzentünk a gyerekeknek, hogy mikor lesz óra, mikor jöjjenek korábban. Ezt néha elfelejtették átadni. Az elmúlt másfél év alatt azonban megváltozott a helyzet. Már nem felejtene el szólítani a gyerekeknek. Utazásunkat is megkönnyítik: ha csak tehetik, kocsival vagy motorral hoznak-visznek bennünket.

A gyerekek az első néhány óra után már szép számmal jöttek és lelkesedtek ezért a számukra teljesen új tárgyért. Néhányan később lemorzsolódtak, akik nem akartak komolyabban foglalkozni az oroszsal, vagy nem bírták a gyors tempót. Mert gyorsan kellett és kell haladnunk. Bár a tavalyi nyolcadikosok közül senki sem jelentkezett szakkörre /összesen négy nyolcadikos ta-

nuló volt az 1972/73-as tanévben Kissonon/, a hetedikese-
sek pedig két évig tanulhatnak oroszul, de ez heti egy
órában így is kevés. Hetente többször pedig mi nem tu-
dunk kijárni.

Eleinte sokat kellett biztatni, bátorítani őket:
féltek megszólalni. Mi is idegenek voltunk nekik, a
nyelv is. Miután föloldódtak, észrevettük, hogy értel-
mesek, fogékonyak. Ennek köszönhető, hogy egy év alatt
elsajátították a cirill ábécét, tudnak írni, olvasni,
ismerik a legелемibb szavakat, és erre már lehet épí-
teni. Egyáltalán nem igazolták a köztudat tanyasi is-
kolákról vallott nézetét.

Az órákon az általános iskola ötödik osztályos
orosz nyelvkönyvét használjuk, de nem haladhatunk tel-
jesen az előírt tanterv szerint. Ott ugyanis másfél hó-
napi szótanulás, képekről való beszélgetés után térnek
csak át az írásra. Nekünk azonban, mivel kevés az időnk,
legsürgősebb volt az ábécé, az írás, olvasás elsajátít-
tatása. Ez volt a tavalyi anyag. Időnként rövid dolgo-
zatot írtunk, hogy felmérjük, mennyit fejlődtek. Az
eredmény meglepően jó. Beszédkészségük azonban még most
is messze lemarad íráskészségük mögött. Hogy ezen javít-
sunk, az időnkénti tollbamondás mellett ebben az évben
már egyre többet beszéltetjük a gyerekeket. Tavaly csak
a legелемibb nyelvtani szabályokat ismerték meg, idén a
nyelvtan, elsősorban a ragozás a fő feladat. Itt sajnos
egyre gyakrabban találkozunk azzal a jelenséggel, hogy
még a szükséges fogalmakat sem ismerik a magyar nyelv-
tanból, így összehasonlítási alapjuk sincs.

Idén év elején újabb problémánk volt. Az ötödike-
sek, akik tavaly még nem járhattak oroszra, most szép
számmal jelentkeztek. Nem volt más megoldás, mi is át-
vettük a félig osztott iskolák gyakorlatát, összevont
órákat tartottunk. Amíg a haladó csoport írásos fela-
datot kapott, addig a kezdőkkel foglalkoztunk, és ezt
váltogattuk, ahogy az anyag megengedte. Ez persze a
gyerekek beszédkészségét nem javította. Végül is az
I/B alapszerv tagjainak a patronálási munkába való be-
kapcsolódásával megoldódott ez a probléma is.

Különválaszthatjuk a hatodik-, hetedik-, nyolcadik osztályosokat és a teljesen kezdő ötödikeseket.

Ha az I/B alapszerv példájára jövőre és utána is minden évben jelentkeznének az elsős alapszervek, elkerülhetők lennének az összevont órák. Egy-egy évfolyam végigvihetné az ásatthalmi körzet iskoláinak felső tagozatában az orosz szakkört. Még ez sem lenne teljes megoldás, még így sem érnék el a tanyasi gyerekek a jobb helyzetben lévő általános iskolák tanulóinak színvonalát, de a segítség, amit nyújthatunk, így is jelentős.

Péntek Lili

GÜLÜZÜNK, GÜLÜZÜNK?

...Ma a hallgatók többségének sporttevékenysége abból áll, hogy évente egyszer honvédelmi gyakorlaton hasonfekvésből a szomszédja céltáblájába ereszt néhány golyót. Fontos dolog ez, de tán mégsem elég. De más lenne itt az élet, ha a fiukollégiumban uralkodó, egyébként dicséretesen tartós gülü- /asztali foci-/ lázat át lehetne menteni a focipályára, a folyosózugból a szabad ég alá. Mert ugyan ki fogja tartani keshedt hátát az ifjukorban végigtunyult évekért, ha nem mi?

Emeltünk, pontosabban szólva vájtunk magunknak egy klubot lelkünknek épülésére. Nem kéne-e módot találni, hogy társadalmi munkában bitumenes kosárlabdapályát vagy esetleg megfelelő tornatermet építsünk?

Pillanatnyilag egyetemünk széleskörű sportolási lehetőséget nemigen nyújt, és ezt mi nem is használjuk ki, pedig a "Kocogj velünk" mozgalom - tudomásunk szerint - még egyetlen tehetséges vagy műkedvelő atlétának sem jelentette a kibontakozást. A Fűvészkertbe bárki kísértálhat vagy kocoghat, nincs az olyan messze, de nem lehet azt, hogy sportol.

Egyesületre, mozgalmas sportéletre volna szükség, hogy az innen kikerülő tanár - tudós - jogász - külkereskedelmi levelező nemzedékek ne ismerjék a csuzt és a sápkórt. Talán az előadásokat is élénkebben látogatná a tanulóifjuság, ha edzettebb lenne, könnyebben viselné a "megpróbáltatásokat". Ne csak azt mondhassa el magáról a filozofanonc, hogy lelkiekben gazdag, mert sosem fog férjet magának.

"Ép testben ép lélek" - mondták, biztosan a régi görögök. A JATE sport-lelkével, úgy tűnik, valami baj van...

Ilyen és ehhez hasonló gondolatok készítették arra, hogy megkeressük Tari János tanár urat, a Testnevelési tanszék vezetőjét, és megkérjük, mondja el véleményét az egyetem sportjáról. Nos, a bevezetőben jelzett s általunk inkább csak föltételezett problémák sajnos valósnak bizonyultak.

Megdöbbentően mostoha körülmények között végzi munkáját a testnevelőtanár-gárda.

Nézzük a létesítményeket: az Ady-téri pálya, annak régi tornaterme, /ülőfocizni lehet benne/ az Apáthy tornaterme, /abban már föl is állhatunk/ meg az uszoda.

A minimális igények: egy általános iskola /övék az új Ady-téri tornatermecske/, a Ságvári Gimnázium, a JATE első - második évfolyama, no meg az orvostanhallgatók kötelező tornaórái. Télen is!

Már ezen legkisebb igényeknek eleget tenni is a lehetetlenséggel határos. És hol marad még az intézményes vagy legalábbis szervezett tömegsport, amelynek - feltételezésünk szerint - a minőségi sport alapját kéne adnia? A SZEOL - ez talán sokaknak újdonság - nekünk is egyesületünk, de sokaságot tőlünk meg nem mozgat, legföljebb azokat, akik a meccsre kimennek. Valahogy az a benyomásunk, mintha a tömeg- és minőségi sport között kibékíthetetlen ellentét lenne. Most nem firtatjuk, miért van vagy nincs ez így.

Maradjunk csak a saját házunktáján! Ugy gondoljuk, nemigen kell bizonyítani, hogy a szégyellt, fejletlen izomzatu test milyen helyrehozhatatlan változásokat okoz a pszichikumban. És mi van akkor, ha p e d a g ó g u s - nemzedékek ilyenek? ...

Legújabb fölmérések szerint az egyetemisták pulzus-

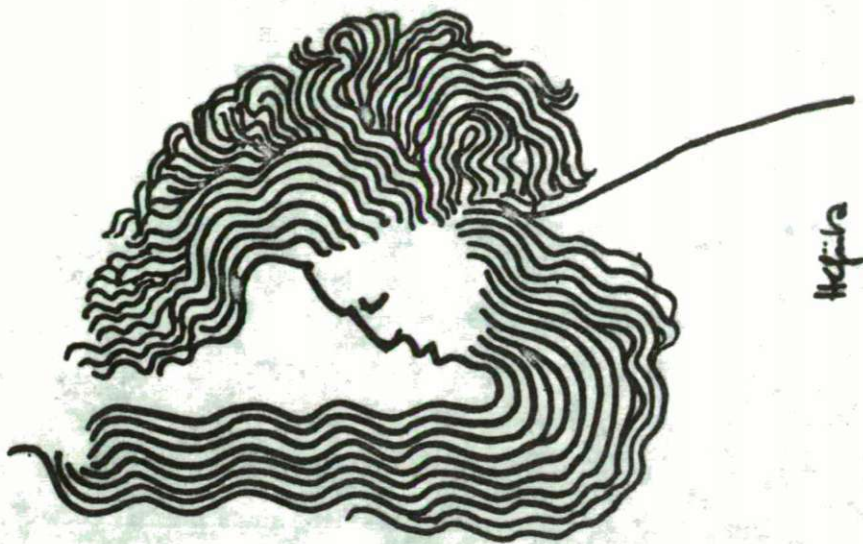
száma 80 körül van, az átlagos, normális 72, a sportolóké 60 körüli ...

Ami lesz: az illetékesek fölfigyeltek, határozatok és egészen nagyvonalu tervek is születtek 1980-85-ig, amelyeknek nagy része remélhetőleg meg is valósul; előnyeit azonban mi már nem élvezhetjük.

Ami van: a JATE sportegyesület csirái kezdenek kialakulni /pl. a kosaras fiuk igazolás nélkül, JATE néven csapatot neveznek a megyebajnokságba/. A lányoknál, fiuknál kézi- és kosárlabdacsapat alakult, a főiskolai bajnokságokon indulunk, bár egyelőre nem sok eredménnyel.

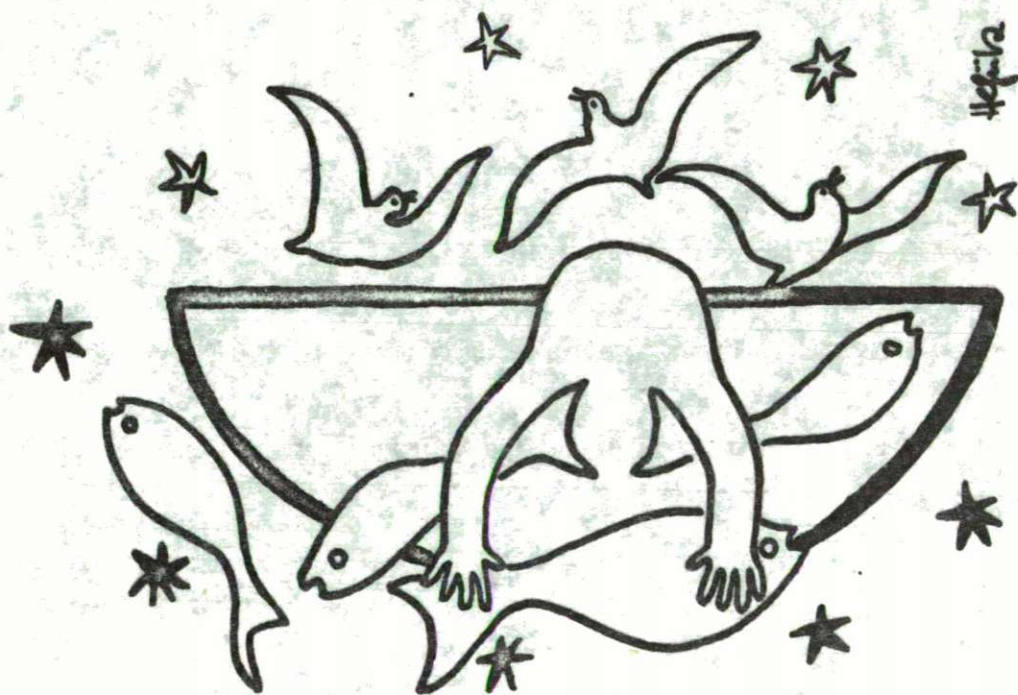
Ám mindezen túl vannak még lehetőségeink: Tari tanár ur szerint a zsufoltság ellenére sincsenek teljesen kihasználva a pályák, termek; a hallgatók nem döngetik újabb és újabb igényeikkel az ajtókat, pedig ez már csak szervezés kérdése lenne. Ennek érdekében a KISZ, az alapszervezetek, a sportfelelősök sokkal többet tehetnének, főként a lányok megmozgatásáért. /Nem szégyen a női foci!/ A kollégiumokban még több a tennivaló. A Mórában ott a tornaterem, kívül a salakos pálya, körülötte nagy szabad tér, pár percrenyire a töltés természetes futópályája meg a tenispálya. Vajon szervezetten használják mindezt? A kollégiumi sportfelszerelések bővítésére még pénz is akadna. Az Ady-téren felújítják a kézilabda-pálya világítását. Akár éjjel is használható lenne, csak felügyelő kéne. Tervezik a pálya bitumenezését, s mivel ez igen drága, számítanak a társadalmi munkákra. Nekünk is tenni kéne valamit!

Pap András

114-12

TUDASTION

114-12

HALASL

Beszélgetés

B a l o g h E d g á r n á l l á t o g a t ó b a n

Kolozsvár, kellemes, szokatlanul erős februári nap-sütés, Rákóczi utca, délután háromnegyed öt. A Szamos balpartján hangulatos villanegyed huzódik, itt él és dolgozik Balogh Edgár, itt lakik néhány házzal lejjebb Kós Károly, aki nemrégiben vette át a magyar és a román állam magas kitüntetését, itt készítik Európa-szer- te híres szobraikat a Szervátiuszok, Jenő és Tibor, apa és fia.

Balogh Edgárral, a romániai magyar irodalom nagy szervezőjével és ismerőjével, a Bolyai egyetem volt tanárával, s az ujjászervezett Korunk első szerkesztőjével délelőtt a Kolozsvár főterén székelő folyóirat szerkesztőségében beszélhettem először. Néhány szót váltottunk csupán, majd kávézni hívott egy közeli presz-szóba. Szegedről hoztam üdvözlétet, s az uton is, a for-galmas kávézóban is a magyarországi egyetemekről, az itteni dolgokról beszélgettünk. Magas, egyenes tartásu alakja kiemelkedett a cigarettafüstös presszó sűrű és hangos embergyűrűjéből. Délután ötre beszéltünk meg u-jabb találkozót.

Kényelmes háziruhában nyitott ajtót. Szobája fa-lán képek - nagyméretű Szolnay-festmény Tamási Áronról, egy másik kép Gaál Gáborról, a Korunk már-már legendás-sá váló marxista szerkesztőjéről, grafika Szabédi Lász-lórol, a költőbarátról, és fényképek egymás mellett, köztük egy barnás, mosolygós kép Móricz Zsigmondról, fekete keretben, alsó részében több soros dedikáció.

Ahogy a képet nézem, megelevenedik előttem egy régi, elmosósó fotó Móricz Zsigmond erdélyi utjáról: Marosvásárhelyen két sietős léptű, kalapos férfi; csikos nyakkendővel és sétabottal kezében Móricz; öltönyben, kezével is magyarázva erdélyi kalauzolója, Balogh Edgár. Pár percig a konyhában foglalatoskodik, a könyvszekrényeket nézegetem. Elfogódottságom nem szűnik: a szekrényekben, a polcokon a magyar irodalom legjava, szinte teljesen hiánytalanul. Nemcsak a régiek, a kortársak és a fiatalabbak is, a legtehetségesebb magyar írók művei.

-Jelent-e nektek, fiataloknak Ady és Móricz ujat, egy olyan szellemi táplálékot, amin ebben a korban nevelődni lehet? - kérdezi már a kényelmes fotelban ülve, szemeit nem véve le rólam. - A mi generációnk rajtuk nőtt fel, az ő igazukat hirdettük, megírtam a Hét próbában, olvasd el.

Csak a magam nevében nyilatkozhattam. Tudtam, Balogh Edgár megkülönböztetett figyelemmel hajol a fiatalok felé. Az ő munkásságát, az ő szerepét a szocialista humanizmus, a helyes nemzetiségi irodalompolitika kialakításában irodalomtörténetünk ismeri és értékeli, de vajon a mi kevésbé hagyománytisztelő generációnk, a fiatal értelmiség érti-e Balogh Edgár immár keletközép-európai méreteken is kiemelkedő életművét? Jól esett hár a figyelő, érdeklődő tekintet. Később is a szellemi kötődésekről beszélgettünk, majd megkérdezte, mi vitt rá, hogy érdeklődjem az erdélyi irodalom iránt; mi az, ami jelenleg foglalkoztat.

A kérdés első részére nehéz volt néhány szóban, pontosan fogalmazva válaszolni. Egyébként is, úgy látom, a magyarországi fiatalok körében egészséges érdeklődés indult pár éve a romániai magyarság sorsa, népművészete, zenéje, tánca, építészete és irodalma iránt. Mondhatni: Erdéllyel foglalkozni, oda járni divat lett. Illyés írja, hogy a második világháború utá-

ni magyar szellemi élet nemcsak a jóhiszeműen nyíló szem vigyázó tekintetével figyelt a szomszédos népek irányába, de érdeklődésében benne volt a kézfogást kínáló kéz, az ölelést kínáló kar mozdulata is. Délben a kolozsvári Korunk épületének régi, sok vihart látott lépcsősorán, valamelyik forduló előtt Balogh Edgár egy pillanatra megállt és röviden megfogalmazta az érdeklődőnek szóló legfontosabb teendőt, mintegy utravalóul.

Ültünk és beszélgettünk abban a meleg, képekkel és könyvekkel rakott szobában, s tanácsait hallgattam: Benkő Samu kulturtörténeti könyveit ajánlotta segítőtársul, a fiatalabb prózairókat, ő, a századelejei nagy nemzedék tagja, s köteteiről nem esett szó. Sajnálom, hogy fegyvertársáról, a vox humana stószai megfuvójáról, Fábry Zoltánról nem kérdeztem. Kettejük közeli hanghordozásáról így nem beszélt, az Ady - Móricz - József Attila képviselte utat értékelte, mint József Attila kortársa, s érdeklődött, kit látok az ő örökségük folytatójának. Fiatal költőket, Kovács Istvánt, Utassyt, Kiss Benedeket hoztam példaként - utjukat ő is figyelemmel kíséri, javarészt személyesen ismeri őket.

Az illendőség - először jártam nála - megkivánta, hogy ne szaporítsam a szót. Bucsuzásul kikisért, s kezet rázott velem.

Visszatért íróasztala mögé.

Ambrus Lajos

A MODERN MŰVÉSZET NÉHÁNY KÉRDÉSE

Beszélgetés Vinkler László főiskolai tanárral

A művészet fő determinánsa mindig az a kor volt, amelyben születtek az alkotások, de erősen motiválta őket az illető műfaj specifikus, belső fejlődése is. Nyilván ez századunkban is így van; bár saját korunkban mi is nehezen fogadjuk el az újításokat, bizalmatlanok vagyunk velük szemben, úgy érezzük: nem épülnek szervesen társadalmi, műfaji, kulturtörténeti alapokra.

Nem hiszem, hogy lett volna a művészet történetének ellentmondásosabb, bonyolultabb korszaka mint a huszadik század. Nem élünk valamennyien "ugyanabban a korban", sőt személyiségének minden vonatkozásában egyetlen ember sem kortársa önmagának. Elképzelhető, hogy valaki többre becsüli a klasszikusokat a moderneknél, zenében, képzőművészetben, de ha ruhát csináltat magának, lakást rendeztet be vagy utazni készül: a divatot követi, a legmodernebb technika eszközeit helyezi előtérbe.

A művészetet úgy is fel lehet fogni, mint az embernek koroktól viszonylag független megnyilatkozásmódját, és úgy is, mint a történelem visszfényét - legyen az anyagi lét története vagy a ráépülő szellemé. Könnyű a helyzet olyan esetekben, amikor a közönség izlése nagyjából egybeesik a kor legjobbjaival, lényeges törekvéseivel. Giottótól Munkácsyig a mesterek hosszú sora férközött minden különösebb akadály nélkül az emberek szívébe. Igaz, hogy a reneszánsz bomlásával megindult egy olyan folyamat is,

amely Rembrandttól Sziinyei-Merséig vagy Derkovitsig vagy egészen a mai napig a művész és közönség konfliktusait mutatja. Vannak, akik a kérdést úgy intézik el, hogy az egyenlőtlen tudatfejlődésre utalnak, arra, hogy a legjobb szellemek mögött a szakma ötven, a közönség pedig vagy száz esztendővel elmarad. Ez a tétel nem is olyan pesszimista, mint amilyennek tűnik, mert arról akar biztosítani bennünket, hogy némi késéssel ugyan, de a dolgok kellő mederben fejlődnek tovább.

A kérdés sokkal bonyolultabbá válik, ha a művészet dekadenciájáról mint a modernizmus elvetendő alapjáról van szó. A fejlődés dialektikája nem egyszerű: valaminek mindig vissza is kell fejlődnie ahhoz, hogy az új gyökeret verhessen. Véleményem szerint éppen olyan hiba volna a nyugat-európai művészet dekadens vonásait tagadni, mint ennek a fejlődésnek friss hajtásait lenyesegetni, csak azért, mert öreg törzsből fakadtak.

Napjainkban sokszor beszélnek az alkotáspszichológiáról; hogyan módosíthatja ez a modern művészetről alkotott felfogásunkat?

A modern alkotáspszichológia vizsgálatai egy kicsit új megvilágításba helyezik az absztrakt művészetet. Kreativitási fokozatokat különböztetnek meg, amelyek a tudat fejlődése során a konkrétól az absztrakt felé sorakoznak. Ezek szerint az emberi tudat fejlődésének természetes utja az általánosításnak mind erőteljesebb érvényesítése; ebben a vonatkozásban pedig az absztrakt művészet olyan új lehetőségeket nyitott, amelyek nélkülözhetetlenek a művészet fejlődése szempontjából, akár a nehezen követhető elméletek a tudomány fejlődésében.

Tanár ur eddig - az általános problémákon túlmenően - nagyrészt a művészet társadalmi alapjainak, öntörvényű fejlődésének dekadens vonását emelte ki, főleg a nyugat-

európai országokban. De mennyiben változik a helyzet, ha szocialista társadalmi alapról vizsgáljuk ezt a kérdést?

Mindenesetre két tendenciára kell elsősorban odafigyelnünk: egyik az európai művészet fejlődésének folytonossága, organikus volta. A másik - amit kérdezett - az az új álláspont, amelynek fő képviselője a Szovjetunió művészete, esztétikája, mely nem a szakma fejlődésének belső logikájában keresi önmaga igazolását, hanem a mult realista művészetének előzményeire, előfeltételeire támaszkodik ugyan, de új társadalmi alapon, a fejlődés modernista vonalát megszakítva a széles tömegek műveltségi fokához igazodó és társadalmi céljaikat segítő, közérthető művészetet hoz létre.

Tehát a szocialista alapu művészet is kétösszeggel terhes: egyrészt a szocialista realista társadalmi elvárás, másrészt a művészet belső törvényszerűségei, immanens fejlődésének rendszere: nem léphet fel elmentétek egységeként e két összetevő?

Itt a lényeg az összhang, a szintézis megtalálásán van. Ebben a vonatkozásban figyelemmel kell foglalkoznunk a világszerte polgárjogot nyert építészet hatásával, és a szobrászat és festészet mestereivel, akik a művészet belső problémáit és társadalmi elkötelezettségét egyszerre vállalták. Picassóra, Siqeirosra gondolok. Uralkodni kell tudni a hagyományanyagon, az európai művészet hagyományain, újra meg újra merni és tudni kell a modernizmus formabontásait az expresszivitás érdekében létrehozni, a mondanivaló korszerű megfogalmazása érdekében.

Tanár ur huszonhét éve tanít; milyen hatással van a művészet alakulása a művész tanári munkájára?

Nem könnyű sem a mesterek, sem a tanítványok útja: a mesternek sokmindent tanítania kell, ami számára nem aktuális, s mégis úgy, hogy a fiatalok a felfedezés izgalmával járják újra a mások által már bejárt utakat, és főként gyorsan, hogy szakmai ismereteikkel utolérhessék azt a kort, amelyben élnek, és talán meg is haladhassák azt. A modern művészet sokrétű; ugyyszólván mindenki más stílusban dolgozik, sőt egy-egy művész is periódusokban fejti ki mondanivalóját. Az egyéniségről azt tartották régebben - sokan ma is -, hogy olyan zárt struktúra, amely minden helyzetben kizárólagos meghatározója a magatartásnak. A magatartás és a stílus, ha úgy tetszik, fölcserélhetők: "Le style c'est l'homme". Minél komplexebb a társadalmi-történelmi tartalom, amelyet átélünk, minél különbözőbb szituációkat kell kifejeznünk, annál többféle kifejezési módra van szükségünk. Mindez nem jelenti a személyiségstruktúra széthullását, de alkalmazkodóképességét, rugalmasságát igen. Ennek a magatartásformának legismertebb példája Picasso, aki korántsem elszigetelt eset. Mindinkább azt kell tapasztalnunk, hogy a tudományok és művészetek gyors változásai már az oktatás területén is parancsolóan megkövetelik az alkotó gondolkodásra való felkészítést. Így válik a picassói magatartás, bizonyos értelemben, mindannyiunk kenyerévé. Jómagam 15-20 évvel ezelőtt is arra törekedtem már, hogy alkotó szellemben tanítsak, akkor is, ha ezt a felfogást bizonyos gyanakvás is érte.

Sokszor felvetődik Szeged provinciális jellegének problémája. Mi erről a véleménye, a művész szempontjából?

Hazánk is provinciális ország volt, például Franciaországhoz viszonyítva. A kérdés nagyon bonyolult. Szinyeyit, Csontváryt azért támadták, mert ők a vi-

lágfejlődés élvonalában álltak, amikor mások hazai problémákkal küzdöttek. Nem kell szégyellnünk azt, hogy saját fejlődésünk van, saját talajból táplálkozunk, hisz ez maga az élet; a kenyér is itt terem, amit eszünk. De ez nem jelentheti az elmaradottság dicséretét. Szegedre éppen az jellemző, hogy a vidéki városok közül a legsokoldalubban fejlődött, legteljesebben rokonul a történelmi előképekhez; magyarárn szölv mindenfajta stilustörekvést megtalálni itt. Ez egyszerre előnye és hátránya: hisz sokoldalúsága és teljessége valóban előnyös helyzetet biztosít a kulturális fejlődés szempontjából, viszont hátrányául róják fel, hogy más provinciális jellegű városoktól eltérően hiányzik a könnyen megragadható "couleur locale".

Szegeden született például Csáky József, aki a kubista mozgalom egyik jelentős egyénisége volt, itt élt egy darabig Moholi Nagy is, a Bauhaus világhírű tanára. Évszázadokon át ez volt a magyar sors: ha szűk volt a haza, a nagyvilágra apelláltak, már Mátyosi Ádámától Munkácsy Mihályig. Másrésztől egy visszaráamlási folyamat is megfigyelhető: s ez sokszor kaotikus állapotokat okoz. Érdekes, hogy mennyire más-ként reagálnak erre a különböző habitusu művészek: ki megmarad elszigeteltségében lázadónak, ki pedig megfáradt reménytelenségében. Mindkét típusból akad Szegeden is példa, akár az irodalmat, akár a képzőművészetet nézzük. A provinciának előnye is van, itt emberibb, mértékre szabottabb az élet, Szegeden is inkább lehet nyugodtan dolgozni, mint a nagyvárosokban, viszont a kontaktusok a világgal nélkülözhetetlenek. Munkácsy még Párizsban maradt, Tornyai és Rippl-Rónay párizsi éveik után hazatértek. Nagyjából ez lehetne a modellje a vidéki művészsorsnak is. Így tudnánk érzékenyen reagálni a világ fejlődésének forrpon-tjain ke-

letkező újra, s az új szétágazásának hullámverésére is.

Szeged képzőművészeti életének jelentős fóruma a főiskola Rajz Tanszéke. Ön szerint hogyan befolyásolja stílusa a növendékek önálló hangkeresését?

Azok a nézetek, amelyeket fentebb kifejtettem, nem alakultak ki bennem művészi és pedagógiai munkásságomtól függetlenül; éppen ellenkezőleg, azokkal szoros kölcsönhatásban vannak. Ugy tudok csak dolgozni, ha hiszek abban, amit csinálok; én pedig nem hiszek az emberi életnek és az emberi szellemnek a mozdulatlanságában. Az alkalmazkodni tudó és önmagához mégis hű ember-típusnak félig-meddig mitikus előképét Homérosz teremtette meg az Odüsszeiában. Ugy gondolom, hogy *mutatis mutandis*, ez az embertípus a nekünk való. Tanítványaimat is igyekeztem személyiségük kibontakoztatására készíteni s ehhez tölem telhetőleg mindent megtettem, néha agyafurt módszerekkel is. Nincs két egyforma csoport és évfolyam; most képtesztekkel kísérletezem, amelyek a személyiségstrukturának sajátos megvilágítását tennék lehetővé. Nem akarom, hogy tanítványaim engem tanuljanak meg; önmagukra akarom őket megtanítani. Tudatában vagyok annak, hogy ez csak úgy lehetséges, hogy az emberi műveltségnek azokat az eredményeit és módszereit tárom fel előttük, amelyekre nekik szükségük van. A tudás létérdek: ha arra szolgál, hogy emberek tudjunk lenni általa az emberek között.

Pál József

Vers-próza

Ludwig Éva

Van Gogh: Souvenir de Mauve

Arles, 1888

Céltalan virágzás gyötrelme
vibrál e fákban,
s bár vigasztaló - lágyan
hozzájuk lehajol az ég,
mégsem tudom feledni
tajtékos szirmuk üzenetét:
aki valódi lét örömét
szomjazza,
a szánalom annak nem lehet
elég.

WILLIAM MARCH: AESOPUS UTOLSÓ FABULÁJA

Aesopus, Krózus király követe, elintézvén ügyes-bajos dolgait a delphoiakkal, visszatért a tavernába, ahol megszállt. Kis idő múlva bement az ivóba, ahol delphoiak poharazgattak. Amikor felismerték Aesopust, körégyültek.

- Mondd meg nekünk - kezdték -, valóban olyan gazdag Krózus, ahogy az emberek mesélik?

Aesopus, akinek már megrögzött szokásává vált, hogy fabulákban beszéljen, azt mondta:

- Kérdésekre legjobban egy példabeszéddel tudok válaszolni, ez pedig a következő. Az állatok összegyültek, hogy királlyá válasszák azt, aki a leggazdagabb közülük. Szép sorjában mindegyik állat előszámlálta, mije van, és hamarosan kiderült, hogy az oroszlán rendelkezik a legnagyobb vadászterülettel, a méh a legtöbb mézzel, a mókus a legnagyobb makk-készlettel és így tovább; de amikor a szavazás elkezdődött, nyilvánvalóvá vált, hogy nehéz lesz közös nevezőre jutniuk. Ugyanis a méh számára a diónak, ami a mókus gazdagságát képviselte, nem volt semmi jelentősége; az oroszlán számára a széna, a zebra és a bivaly tulajdona értéktelen volt; a puma és a tigris pedig nem sokra becsülte a folyót, amit a daru és a krokodil oly nagyra értékel.

Aesopus kortyintott egyet, és jóindulatu mosollyal tekintett a delphoiakra.

- Ennek a fabulának a tanulsága - mondta - a következő: a gazdagság meghatározhatatlan dolog, nem mindenkinek jelenti ugyanazt.

Az értetlen delphoiak összenéztek, és amikor a hallgatás kezdett kényelmetlenné válni, egyikük újra nekidurálta magát:

- Milyen volt az idő Lydiában, amikor eljöttél otthonról?

- Erre a kérdésre legjobban egy másik fabulával tudok válaszolni - mondta Aesopus - és ez a következő: egy zivatar idején, amikor a folyók kiléptek medrükből és a tavak kiáradtak, a macska és a kacska összetalálkozott az uton. Mindketten szerettek volna egy kicsit beszélgetni, és ugyanabban a pillanatban szólaltak meg: "Szép nap ez a mai" - mondta az elégedett kacska. "Micsoda ronda időnk van" - mondta utálkozva a macska. Megint egymásra néztek a delphoiak és megint csend lett.

- Ennek a mesének a tanulsága - mondta Aesopus - a következő: ami jó a macskának, nem jó a kacsának.

Bort töltött a poharába és a fal felé fordult. Elégedett volt a kezdettel, ahogy a barbár delphoiak oktatásához fogott. A delphoiak kényelmetlenül feszengtek székükön, és hosszú idő múlva egyikük megkérdezte:

- Meddig maradsz itt?

- Erre - mondta Aesopus - legjobban a teknősbéka, a pelikán és a farkas meséjével tudnék válaszolni. Egyik nap a pelikán elment látogatóba barátjához, a teknősbékához, és megígérte neki, hogy addig nála marad, amíg ez utóbbi fel nem építi új házát. Egyik nap azonban, amint együtt dolgoztak a teknősbéka ásott, a pelikán pedig a földet hordta el a csőrében - váratlanul rájukrontott a farkas, és ...

De Aesopus nem jutott tovább, mivel a delphoiak körülvették és egy pillanattal később már a pereme felé cipelték annak a kőszirtnek, amire a taverna épült. Amikor odaértek, megragadták, meghimbálták és lelökték Aesopust a sziklákra, ahol rögtön szörnyethalt.

- A tanulsága annak, amit tettünk - magyarázták később -, olyan nyilvánvaló, hogy nem szorul magyarázatra.

Fordította:

Molnár Katalin

Lipák Tibor

Versmilliárd utáni döbbenet

mint aki harmadszor fog tollat
csodálkozva a tintától
a gondolattól hogy írnom kell
és nem magamért
szétszóródva összetörve
kezdett nélküli multtal
még nagyon tisztán
és nagyon elmerülve

Mozdulatok

borzalmas ez a csönd
két lépés és az isten között
két lépéssel minden mögött

befejezetlen mozdulatok
mint a széttépett versek
lobbannak - a semmibe esnek

nem nyul értük senki
szentek és elveszettek

Max Frisch Naplója

Művészi igénnyel megírt vázlatok, egy-egy mű csiráit hordozó gondolattöredékek, reflexiók. Aforisztikus tömörségű vallomások. A frischi látásmód legpregnansabb kifejeződése.

"Vonzódás a töredék iránt ... a befejezetlennel fájdalmas vagy játékos hangsúlyozása ..." A forma nyelvén: vázlat, melynek "iránya van, de nincs vége; a vázlat mint egy már vagy még nem lezárt világkép kifejeződése; mint a formális egésztől való idegenkedés ... mint gyanakvás a készséggel szemben, amely megakadályozza, hogy korunk valaha is elérje befejezettségét.."

A műveiből ismert kérdésfeltevés még őszintébb, még közvetlenebb formában tárul itt fel az olvasó előtt. A függetlenségét féltő, de a polgári humanizmussal mindig elkötelezett író igazságkereső útja ez. Következetes, néhol szinte kiméretlen elemzése a személyiségnek, önmagának, a társadalomnak, amelyben él. A "vesztett illúzióért" a felismerés öröme kárpótol. Őszinteségével mélységre nevel - vitathatatlan érdeme a frischi "analízisnek".

Szinte örthetetlen, hogy a Napló magyar fordítása még mindig késik.

Féltékenység

/Részlet a Naplóból/

Ha az a szerencsétlen, aki tegnap meglátogatott, egy férfi, akinek a kedvese egy másik férfival próbálkozott, egészen biztos lehetne abban, hogy más férfi szavai, egy másiknak a csókjai, kedves ötletei, egy másiknak az ölelése sohasem ér fel az övével, nem lenne vajon valamivel szenvtelenebb?

Féltékenység mint az összehasonlítástól való félelem.

Mit mondhattam volna? Gyászban lehet osztozni, féltékenységekben nem. Hallgatom és arra gondolok: Tulajdonképpen mit

akarsz? Küzdelemmentes győzelemre tartasz igényt, kétségbeesetten, hogy egváltalan sor kerül a küzdelemre. Hűségről beszélsz, bár jól tudod, nem hűségére vágyol annak a nőnek, hanem szerelmére. Csalásról beszélsz, miközben ő egészen nyíltan, egészen őszintén megírja, hogy elutazott azzal a másikkal.

Mit akarsz, barátom, tulajdonképpen?

Arra vágyunk, hogy szeressenek.

Csak hogy féltékenységünkben időnként elfelejtjük, hogy szerelmet nem lehet követelni, hogy ami szerelmünk is, vagy amit mi így nevezünk, elveszíti komolyságát, mihelyt követelőzővé válik...

Hogy lehetséges, hogy a féltékenység, miként ez gyakran történik, még halottak iránt is megnyilvánulhat, akik pedig - legalábbis testalakban - nem térhetnek vissza többé?

Csak az összehasonlítástól való félelem miatt.

Mindenki tudja továbbá, hogy a férfi a nő szemében, akivel féltékenységében szembeszáll, minden, csak győztes nem. Féltékenysége, nyilvánvaló félelme az összehasonlítástól, a nő számára nem ritkán az első bátorítás, hogy körülnézzon, összehasonlítson. A nő váratlanul megsejti a férfi gyengeségét. Épp e féltékenység hatására kivirágzik - joggal találja a férfi szebbnek mint valaha! - uj, önkéntelen reményben virul, hogy szerelme /mért félne különben annyira a férfi?/ nyilván még egészen más beteljesüléseket is megismerhet...

Férfiakat, akik erejükben és nagyszerűségükben igen biztosak és nőket, akik biztosak varázsukban, annyira biztosak, hogy például nem kell átadniuk magukat varázsuk minden sikerének, ritkán látjuk féltékenyeknek. Amellett, hogy náluk sem hiányzik az alkalom! Nekik azonban nincs okuk a félelemre, és bár ismerik a veszteséget, az égő sebet, amelytől egyetlen szerelem sem mentes, mégsem tűnnek önmaguk előtt nevetségesnek, kigunyoltnak, alacsonyabbrendűnek. Elviselik, nem úgy fogadják mint vereséget, éppoly kevéssé, miként a halál az, nem zokognak hangosan a hűtlenség miatt, és a nőt, aki egy napon már nem éri be velük, nem gyalázzák kurvának, mely leg-

többször amugyis helytelen, idenemillő szó lenne -

A szabin nők elrablása - melyik egészséges és valamennyire őszinte ember, férfi vagy nő, nem áll a rablók oldalán?

Hasztalan töprengnek olyan műalkotáson, amely a szegény szabinokat mutatná be nekünk, hogy megrendítsen.

És az erény?

A szabin férfiakat, akik asszonyaik erényére kénytelenek hagyatkozni, sajnáljuk, akkor is, ha az erény kiállja a próbát. Asszonyaiknak törvény által védett tulajdonosai ők, államtól és egyháztól biztosítottak mindennemű összehasonlítással szemben, és így kell boldognak lenniük: míg a rablók a hegyen át nem kelnek, míg a világ meg nem hallja a szabin nők ujjongását, ha erényük végül már semmit sem tehet az ellen, hogy az erősebb karjaiban feküdjenek.

Ó, a félelem ettől az ujjongástól!

Már a nyelv sem vélekedik jószándékuan, amikor felszarvazott vagy megcsalt férfiről beszél, külön szava nincs rá, és nem véletlen, hogy a féltékenység, bármennyire keserű íze is van a valóságban, oly sok vaskos tréfának töltőanyaga. Mindig fenyegeti a nevetséges. Még Kleistnek, a tragédiaíróknak is vigjátékba kell foglalnia ezt a témát, amikor Amphitrüönt ábrázolja, akit egy Zeusz mégiscsak kijátszik. Nyilvánvalóan a féltékenység, jóllehet szörnyűségre képes, tulajdonképpen nem tragikus szenvedély, mivel valahol a jog hiányzik hozzá, a végső, amely nagyságot kölcsönözne neki. Othello?

Ami bennünket Othello alakjában megráz, az nem féltékenysége, mint olyan, hanem tévedése: meggyilkol egy asszonyt, aki őt mindenekfelett szereti, és ha ez a tévedés nem létezne, ha féltékenysége indokolt lenne és feleségének valóban viszonya volna a velencei tiszttel, őrjöngése /anélkül, hogy csak egy szót is változtatnunk kellene a szövegen/ óhatatlanul komédiába fulladna; felszarvazott férj lenne, semmi több, gyilkosságával együtt nevetséges.

De miért éppen egy mór?

Othello, a velencei mór - így hangzik a teljes cím. Othello első sorban nem féltékeny ember, hanem mór, vagyis megvetettfajú ember. Az éppen kivivott személyes sikere semmit sem változtat sebzett önérzetén. Tisztelik ugyan: jóllehet mór. Marad a jóllehet, amit érez, marad a másszínű bőre. Szenved másléte miatt; itt a tragédia gyökere, úgy tűnik, és eszerint is fejlődik. Még nincs szó féltékenységről, de már minden mögött árnyékként ott huzódik ez a kisebbségi érzés, és a mór becsvágyó, miként mi is azok kell hogy legyünk, oly mértékben, amennyire mórok vagyunk. Az egyetlen, akinek ehhez orra van és a sebet megszimatozza, a megsebzett Jago, akinek első szavai, amennyire jól emlékszem, egy becsvágyában megsértettnek a szavai. Ő mindenkinél jobban tudja, hogyan semmisítheti meg a sikereket elért mórt: mórfélelme, a kisebbségtől való félelme segítségével. Ezt az érzést kell Jagonak felhasználnia, ha bosszút akar állni, de hiszen ő éppen ezt akarja. A legáltalánosabb kisebbségi érzés, amelyet mindnyájan ismerünk, a féltékenység, és a kettős fogás, amellyel itt Shakespeare él, félelmetes. Az egyik érzést a másikkal jelzi. A különös, látszólag idegen sorsa egy olyan embernek, akinek más a bőre, vagy más az orra, élővé válik számunkra, amennyiben rokon, számunkra ismert érzésben csucsosodik ki. A féltékenység a kisebbségtől való egyetemesebb félelem példájává válik, példa az összehasonlítástól való félelemre, félelemre, hogy fekete bárányok vagyunk -.

Ha Othello nem mór lenne?

Ki lehetne próbálni, hogy megállapítsuk, a darab összeomlik, elveszíti lényeges metaforáját; hogy belássuk, a féltékeny ember mindig mór.

Fordította:

Szendi Zoltán

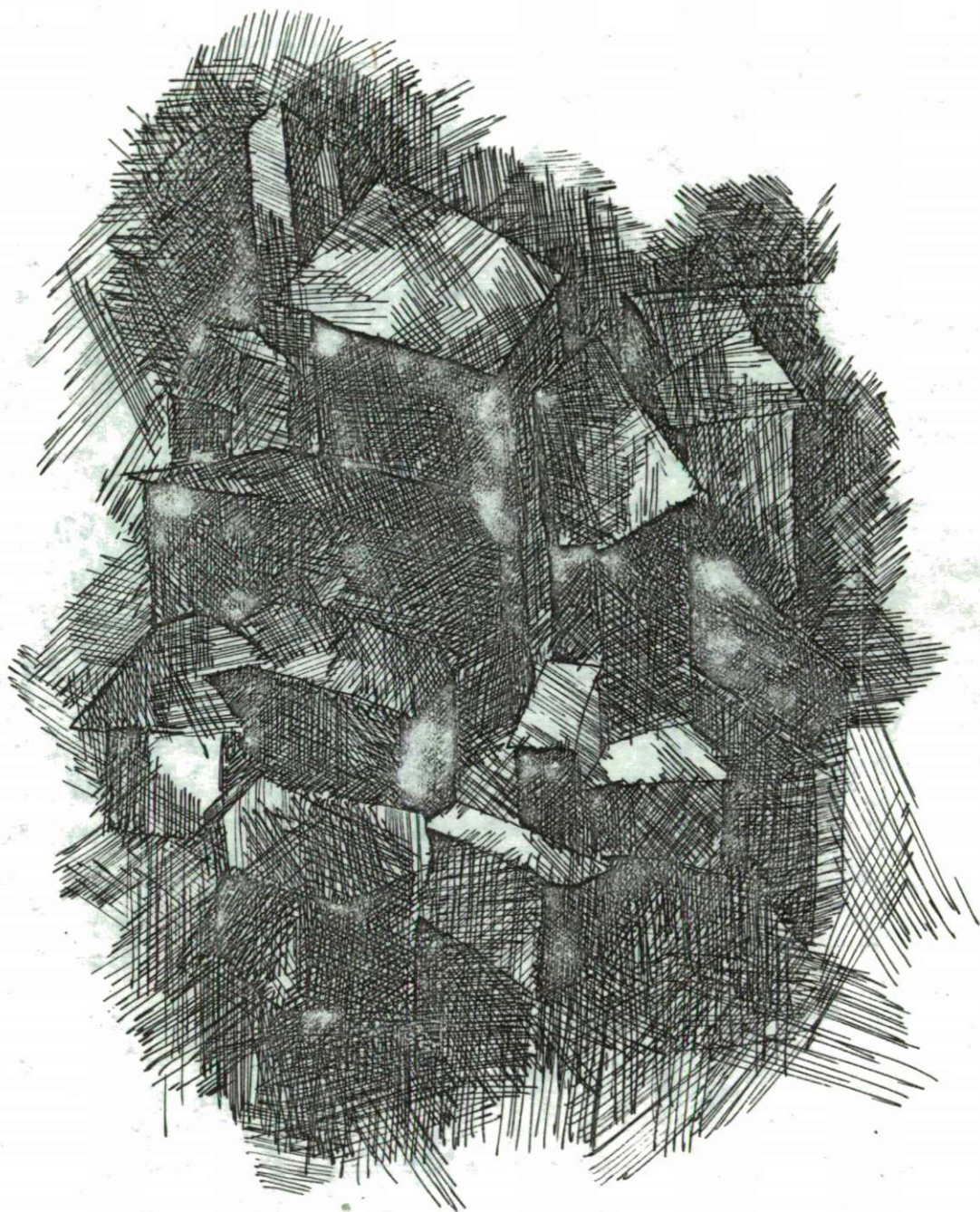
Kritika

É r j ü k u t ó l ö n m a g u n k a t !

/Egy lezajlott színházi vita margójára/

Az Uj Irás 1973. szeptemberi száma közli a szerkesztőség zárócikkét a K o l t a i Tamás cikke /Hogyan játsszunk színházat a Royal Shakespeare Company vendégszereplése után?/ kapcsán keletkezett színházi vitában. A téma időszerűségét jelezte ugyanakkor az is, hogy a Kritika és a Kortárs is közölt hasonló jellegű cikkeket. Az ilyen vitáknak szerencséje, hogy nem zárulhatnak le egyértelműen: a megújuló valóság mindig létrehozza őket. Amellett, hogy ezek a viták feltétlenül egészséges hatásuak, s az önkritikus magatartás egyben a továbbfejlődés fontos feltétele - a valósághü képhez, érzésem szerint, hozzátartozik az is, hogy pozitívumainkra is vessünk néhány pillantást akkor, amikor színházi közérzetünkről kívánunk tudósítani. Még akkor is, amikor a színházi életen belüli szakágak, specifikus tevékenységek értékeléséről, bírálatáról van szó: célszerű tágabbra venni a horizontot, azért, hogy láthassuk: adva vannak-e a fejlődés potenciális lehetőségei?

Igy tehát, ha a hazai színházi fejlődés sajátosságait értékeljük, érdemes megvizsgálnunk általában is, hogy milyen a magyar dráma és a magyar színház reputációja hazánkban és külföldön. Az alkotó átvétel és a kísérletezés önmagában nem elég: a modern színház-

nak modern, hazai drámára és saját dramaturgiai-színházvezetési koncepcióra van szüksége. A megvalósító művész, a művészkollektíva, s nem kevésbé az amatőr színjátszás számára lehetőségeket kell teremteni - s a korszerűségről való akármilyen szintű vita csak ezután jöhet. Az egészséges és jogos önkritika mellett ezért joggal vetődhet fel a kérdés: "szegényebbek" vagyunk-e a fejlett színházkultúrával rendelkező országoknál? S ha nem vagyunk azok, vajon kellő hangsúllyal tudatosítjuk-e ezt is?

Nagyobb tanulmányhoz gyűjtöttem adatokat a Színháztudományi Intézetben, amikor kezembe került a The Drama Review /a new yorki egyetem által rendszeresen kiadott folyóirat/ 1967-es évfolyama, s abban egy cikk a "kelet-európai" színházról. Mindegyik szocialista ország színházát lakonikus tömörséggel - mintegy másfél oldalon - elemzi a cikk írója. Némi megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy a Magyarországról szóló részletben a cikk írója egyetlen vezető drámaírónként H á y Gyulát nevezi meg. A cikkhez mellékelte adatközlő, bibliográfiai részben aztán megtaláltam még N é m e t h László és I l l y é s Gyula nevét is. Ugyanott értesültem még arról, hogy a cikkíró mellé adott kísérelő /"egy vezető színházi szakember"/ kijelentette, hogy Magyarországon "nincs jelentős törekvés, amely kísérelleti színháznak nevezhető". A tárgyhöz nem tartozik, ezért csak információképpen közlöm, hogy a cikkíró szerint B e c k e t t a "legnagyobb élő naturalista".

Egyetlen cikkről van szó: a levonható tanulság csekély, s amugy is az a gyanúm, hogy Mr. P o p k i n információi enyhén szólva felületesek. Mégis elgondolkodtató az, hogy vezető nyugati színházelméleti szakemberek viszonylag milyen keveset tudnak jelenkori drámánk egy másik, az európai drámafejlődéshez közelebb álló ágazatáról: a modern tragikomédiáról. Ami-

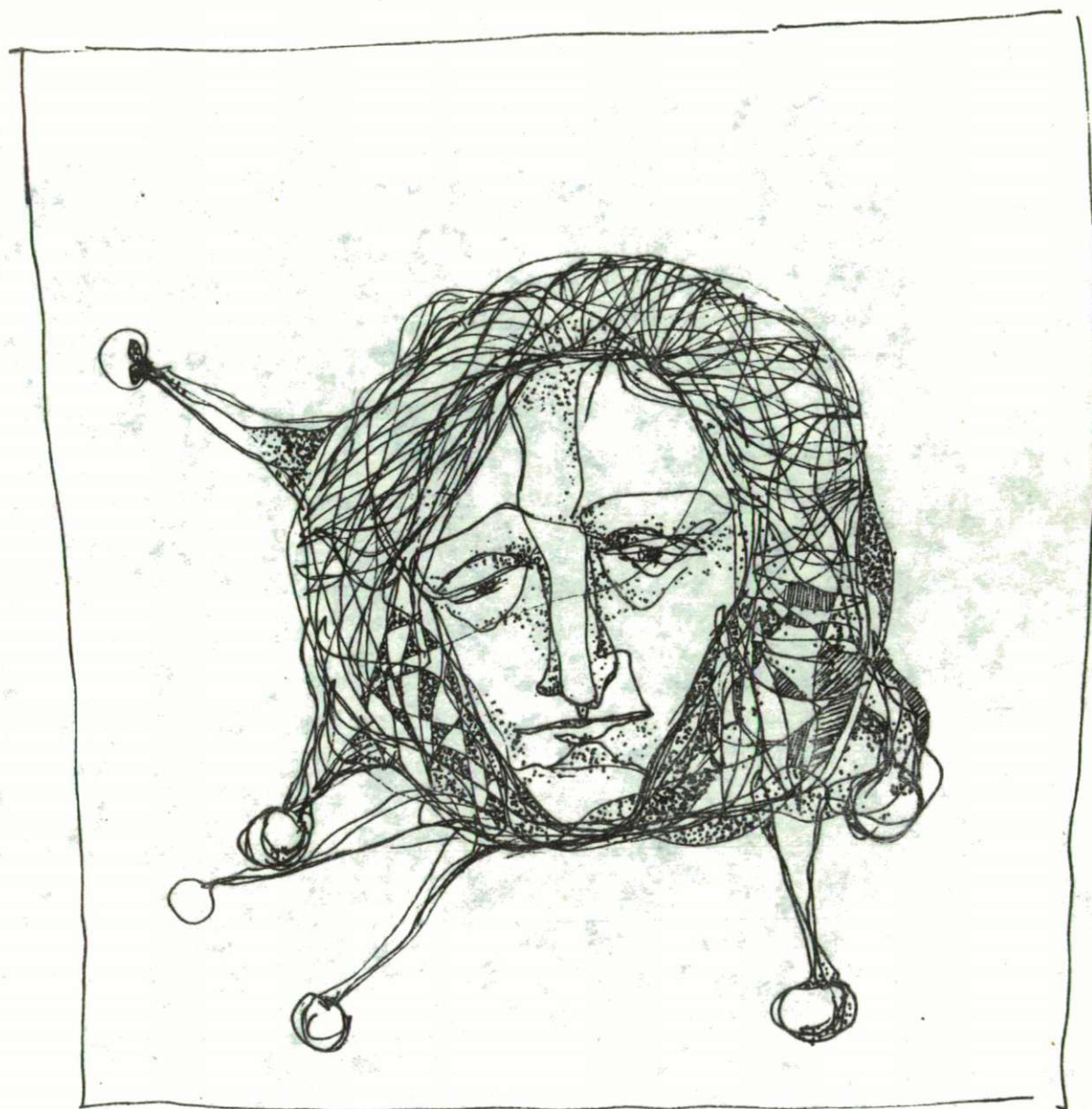
kor Martin Esslin, vagy Jan Kott az "új színházról" értekeznek, nem mulasztja el megemlíteni Mrozek, Rozewicz, Havel, Krleža és mások nevét, de sajnálatosan ritkán olvashatunk hasonló /s tán nem kevésbé jó/ magyar drámaírók munkáiról, és magyar színházak bemutatóiról. Talán nem rosszul értelmezett "nemzeti büszkeség" az, hogy Katona és Madách nehéz munkáját vállaló, s azok nyomdokain haladó "nemzeti" drámaíróink nevei mellől hiányolom, ugyancsak fájón, a külföld által alkotott magyar színházi képből Örkény István, Eörsi István, Gergey Gábor, Hubay Miklós, Csurka István és mások nevét. A saját egyetemi színjátszásukra meglehetősen büszke nyugati országok "Keletről" elsősorban a lengyel egyetemi színjátszást emlegetik, mást alig. A "vers a pódiumon" mozgalomnak, a színházban is megújuló népi kulturának nem jut szerep a rólunk szóló beszámolókbán. Shakespeare-t is /!/ játszunk - jegyzi meg dicsérőleg a nyugati kritikus.

Holott az összkép innen, otthonról, egészen másképpen fest. Mégis kérdéses, hogy ezt az elnagyoltságot csak a különböző "filterek" okozzák-e; az okozza-e, hogy kis ország vagyunk, nehezen fordítható anyanyelvvel? Saját közértékelésünk is hajlamos arra, hogy csak a "fő-vonulatokat" értékelje, s arra is, hogy bizonyos gyanuval forduljon a "kisérleti" dráma, a "kisérleti színjátszás" felé. Ez a korszerű jelző, már-már mintha a hajdani, és ma sem elfelejtett: "dekadens" jelzőt pótolná. S bár az ötvenes és a hatvanas évek színházi viharai Magyarországon sem maradtak nyom nélkül, a következő évekről még mindig meglehetősen bátortalanul esik szó. A napi kritika kellő hűséggel számol be a bemutatókról /különösen a fővárosi színházakéről/, tisztelettel értékeli egyes színházak bátor műsorpoli-

tikáját, egyes rendezők kiemelkedő teljesítményeit, egy-egy nagy alakítást - a helyzetjelentés valóságos, de az összkép értékelésére: a modern európai tendenciák magyarországi megvalósítása általános tanulságainak megfogalmazására túl kevesen vállalkoznak.

Nem ártana pedig elvi síkon is megfogalmazni végre, hogy az európai fejlődéssel több szempontból is azonos szinten vagyunk, hogy a dráma, a színház művészete nálunk is betölti a "társadalmi törvényszék", az "emberiség lelkiismeretének" a szerepét. Az értékrendi összehasonlítás igénye nélkül is megállapíthatjuk, hogy E ö r s i István: Sirkő és kakaó-ja ugyanúgy hű "traktátus a nyárspolgárság végleteiről" mint A l b e e -től az Amerikai álom vagy M r o z e k: Tangó-ja; hogy indulati-intellektuális töltésben C s u r k a István: Ki lesz a bálánya c. darabja nem szegényebb mint a Nem félünk a farkastól; hogy G ö r g e y Gábor "történelmi játszadozásai", a Komámasszony, hol a stukker?-ban nem nélkülözik D ü r r e n m a t t Romulus-ának az iróniáját; hogy H u b a y Miklós, F e j e s Endre "társadalmi vizsgálódásai" nem nélkülözik W e s k e r szigorát és P i n t e r "fekete humorát". /A felsorolás egyik oldalról sem teljes./ Lehet, hogy nincsenek "mindenoldalú" színészeink, de vannak a színjátszás feladatait komplexen érző és értő, az elmondott szó, eljátszott, alak társadalmi fontosságát érző, alkotó színészeink. Vannak vivódó rendezők és egyéni művészi profilt kialakító amatőr együttesek. Nem apológia, ha azt mondjuk, hogy a színjátszás modern, mert kénytelen az lenni: a hazug művészet önmaga sirját ássa.

Vannak elvi kérdések, amelyeket elméleti kritikáknak a belső kép valóságghüségé és a kifelé mutatott kép sokarcúságában, is egységes volta érdekében meg kellene fogalmaznia. A kérdések ideológiai arculata csak akkor megtévesztő, ha rosszul tesszük fel

őket. Hiba lenne például így fogalmazni: létezik-e szocialista abszurd színház? Az összetétel második eleme labilis, mindenki mást ért majd ezen. Sokan megfélemedkeznek arról, hogy az "abszurd színház"-kategória már a születésénél sem volt egyértelmű. A műfaj teoretikusai /mint Esslin és Kott/, alkotói /mint Ionesco/ elég hamar hangsúlyozták, hogy nincs szó "iskoláról", hanem csak neoegzisztencialista magatartástípusokról, amelyek fő megkülönböztető jegye a protest elem újjáfogalmazódása: kozmikus-viziószerű, de ugyanolyan gyakran társadalomkritikai élő formában. Jelenleg, miután levonultak már a "dühösek" mozgalmának, az "abszurd"-, a "kegyetlenség"-, a "paradox" -színházának legnagyobb hullámai, általános tanulságunk lehet az, hogy az európai színházi forradalom, a közelmúltban lezajlott újabb hullámaival együtt, és feltehetőleg a jövőben folytatódva - a század "permanens művészi forradalmának" egy része. A folyamatot a szoros műfajhatárok eltűnése, a műfajok egymásba oldódása jellemzi és még valami: a groteszk műfaji elemek esztétikai töltésének megváltozása és előtérbe kerülésük. S így, ha egyetlen irányzat nem is válthatja meg valamely művészet vajadását, az általános horizontu összképben jogos helyet kaphatnak és békén megférnek egymással a dürrenmatti-i paradoxonok, a beckett-i, ionesco-i "fekete humor" és az albee-i társadalomkritikus "marionettszínház".

Az "egzisztencializmus importjának" veszélyétől így nem kell tartanunk a magyar dráma esetében sem. Az, hogy a színház - intézmény jellegénél fogva - bizonyos fáziskéséssel tükrözi az általános művészeti forradalmat - nem lehet megtévesztő: a legfejlettebb társadalmi rendszer sem lehet meg a szembenézés és a görbe tükör szigora nélkül. S ha lehetőség

van arra, hogy a groteszk tragikomédia ágazatai közül a fejlődésben az "optimistább": társadalombírálatu - azaz "bálványromboló", "kicsinyesség-gunyoló" - jelleg kerülhet előtérbe - annál jobb.

Amikor az általános tanulságot summázzuk, bizvást megállapíthatjuk, hogy jelenkori drámánk az effajta korszerűségben sem marad a többi országé mögött, s a vonulat van annyira jelentős, hogy helyszini beszámolókon kívül gondosabb kritikai értékelést érdemelne. Az említett drámaírók nyilván nem a kezdő, hanem az "örök" kísérletezők közé tartoznak. Drámáikat a szó legnemesebb értelmében nevezhetjük "kísérleti drámáknak". Az életet totalitásban - különösen a dráma szempontjából - megragadni kívánó művészet mindig kísérletezik: s a tragédia és a komédia éppen a legnagyobbak művészetében elegyedik elválaszthatatlan módon. Más formában, de ugyanolyan fontossággal jellemzi ez I b s e n és C s e h o v művészetét mint Brecht és G o r k i j munkásságát. Jelenkori drámánk pedig állja az összehasonlítást. Az összehasonlítás igénye és feltétlen szükségessége nélkül ezért vélem úgy, hogy bizvást említhetem együtt Jimmy Portert és Makrát.

Durva felületesség lenne mai drámánk egymástól olyannyira különböző eredményeit a tragikomédia skatulyájába zárni, vagy akár divatos drámai irányzatok kaptafájára huzni. Hangsúlyozni lehet azonban, hogy a színház klasszikus hagyományait folytató nemzeti-történelmi drámán kívül jelentős irányzatot képvisel nálunk is a "vihar a pohár vizben" - drámájának vonulata; az egyén harca a látszatokkal, az egyén harca az értelmetlenséggel - harcok egymásért - egymással. S a színpadi játéknak lehet történelmi a tanulsága: Tót ur svejki megdicsőülése az őrnaggyal szemben, Vonó Ignác metamorfózisa a könyörtelen közönség előtt; más-hol szociológiai pontossággal lepleződik le a "hábet-

lerizmus", a "diplomások" világa, és így tovább. Ezek a darabok nem "szalondarabok": nemcsak az agyonolvasott értelmiségnek szólnak, hanem a közönség azon nagyobb részének, akik nemcsak "sirni" vagy "nevetni" járnak a színházba. Joggal nevezhetjük ezt kísérleti színháznak, mert minden színház kísérleti, amely "masszizálás" helyett gondolkodtatni akar, mert minden színház kísérleti, amiről vitatkozni lehet - mert a színház kísérleti, mert játék.

Érjük utól magunkat! Európai szintű drámánk van, az eszmecsere és a kísérletezés lehetősége adott. Horizontunkat ne szűkítsül le magunk szánt-szándékkal! Több figyelem illetné meg a stúdiószínpadok, a rendezői-alkotói műhelyek világát - vidéken is! - nagyobb szakmai segítség és kritikai gond járna az egyetemi színjátszásnak. Érdemes lenne felfigyelni arra, hogy bizonyos egyetemi együtteseknek már a profilja is kialakulóban van. A debreceni együttes, a lengyel "Gong" színházhoz hasonló törekvéseivel, a népművészet korszerű színpadi megújítására törekszik, a szegediek az "aktivizáló színház" hívének szegődtek: soktipusú produkcióikat a hatni akarás, a kollektív játék igénye jellemzi. A "kísérleti színház" állandó és igényes figyelmet követel: az egyes találkozók, fesztiválok, vidéki és pesti bemutatók sommás értékelése nem sokat segít az elvi problémák tisztázásában.

Főlöszleges megsértődnünk rosszul informált külföldi tudorok egyszerűsítő megállapításain. Érdemes azonban fokozottan tudatosítani a kritikai életben, hogy színházi közérzetünknek nem egyedüli tényezője a pesti műsorfüzet és a vidéki színházak előadásainak jobbára recenziós szintű értékelése. S míg minden értő kritikának helye és fontossága van, az összképből ne felejtjük ki azt, hogy a magyar színjátszás problémái inkább metodikai mint gyökeres jelentőségűek: a hagyományok és a modernség szintézisét kellene elérnünk, s ebben nem gátolhat meg bennünket sem a hagyományok "tisztelete", sem a modernség "eretneksé-

ge".

Színházi életünk értékelése külföldön nyilván nem csak a helyenként másképpen polarizálódó Kelet-Nyugat viszony függvénye. Gondot lehetne azonban fordítani a világközvélemény szélesebb körű informálására. Sikeres vendégjátékaink még nem meritik ki ezt a feladatot. Tovább lehetne bővíteni a szakmai cserék, a dokumentációcsere, az informáló idegennyelvű tanulmányok hálózatát. "Hirünk a világban" nemcsak a nyugati országok véleményén fordul meg, de az információcsere e viszonylatban is fontos lehet.

A színésszel, a rendezővel, a színházi kollektívával szembeni fokozódó igény világjelenség. A modern előadás nemcsak szellemében, hanem technikájában is sokoldalú képzettséget kíván. A helyes értékelés érdekében azonban itt sem árt megjegyeznünk, hogy az alapvető szerveződés mikéntje jelentős különbséget okoz. A reformáló és forradalmi jelleg erőteljesebb végleteket hoz létre az avant-garde szándéku színházakban ott, ahol ezeknek kommersz szellemű, trösztösített színházi központtal kell harcba szállniuk.

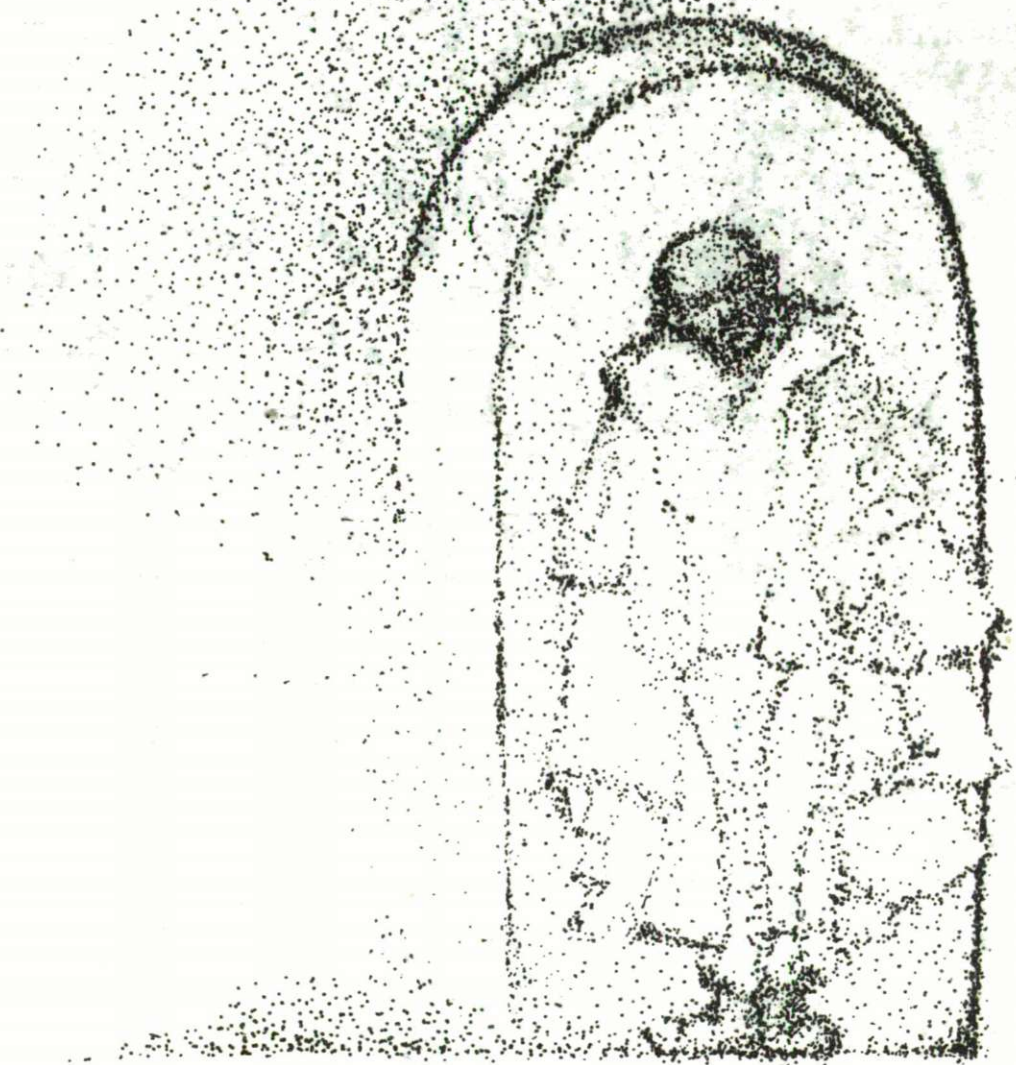
/Pl. Broadway és "off-Broadway"/

Ahol viszont a színházpolitika önmagában véve is széleskörű orientálódást eredményezhet - s ez hosszú távon nálunk is így van - a formai forradalom gyakran kérszéletű ujitásai helyett inkább az "elvi-intellektuális" forradalom összetettebb és ellentmondásosabb folyamata részesül előnyben. A tudatosságot, a felelősségérzetet jól jelzik vezető színészeink és rendezőink tanulmányai, szerepelemzései is, ami azonban nem is lehet eléggé követendő példa. Színészeink munkája a vitában gyakran említett problémákon kívül még nagymértékben függ attól is, hogy milyen az adott színház közérzete - egy előadásra vonatkoztatva: a koncepciózus rendező és a scenikai alkotógárda képes-e olyan színházi légkört teremteni, amelyben a színész

kötelességének, művészi kategorikus imperativusznak érzi azt, hogy szerepéhez alkotó-gondolkodó módon viszonyuljon, hogy kedve és lehetősége legyen az újraalkotásra: részként az előadást, egészként önön magát szolgálva és teremtvé.

Ahhoz, hogy lehetőségeinkkel sáfárkodni tudjunk, nemcsak a színház - mint szakma és művészet-alkotóit és résztvevőit kell bírálnunk: "érted haragszom, nem ellened" -alapon, /ahogy az Uj Irás cikke joggal írja/, hanem közvéleményünk és országos színházi lehetőségeink fokozottabb mozgósítását is érdemes lenne fontolóra venni. A kritika számára pedig kötelező lenne az elvi jelentőségű általános tendenciák korhű és igényes megfogalmazása. Mind a kritika, mind a szakvezetés bátran támaszkodhatna az amatőr színházkedvelők szervezett intézményeire, ahonnan is igényes és tapasztalt nézők és színjátszók nem érdektelen reflexiói származhatnának. /"Színházbarát-körök", munkás és egyetemi színjátszók, egyetemi drámaszemináriumok stb./ S végül: "kísérleti színházunk" új erőforrásai lehetnek azon törekvések képviselői - ismét csak analógiásan az európai fejlődéssel - akik a színház "fiatalítását" más művészetek /zene, pantomim stb./ eredményeinek alkalmazásával kívánják elérni. Egyetlen sikeres produkció mint a Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról sokféle tanulság hordozója: beat-musical és aktív politizálás, kísérleti és hagyományos színház, színpadi és zenei kollektíva, humanizmus és korszerűség találkozhat - egyszerűsítéseivel, végleteivel, sokarcúságával, frissességével a "kísérleti színház" új népszínházzá nőheti ki magát.

Szilassy Zoltán

ÜZENET AZ ÉLŐKNEK

arról - ha remegőbb lábakon állva is, ha kisebb potenciális erőt mutatva is a szebbik nem iránt -, hogy az öregség az emberi életnek olyan betetőző szakasza, amikor már kezdjük lassan megismerni önmagunkat, a bennünk lévő emberit. Ez DÉRY TIBOR KEDVES BÓPEER! című regénye.

A fenti mondatban sokkal kevesebb az irónia és szkepszis, mint a műben, ahol: feltárulkozik az író-főhős nyolcvan évet megélt lelke. Az analízis eredményeként, de nem az öregedés tünetei, mint Illyésnél. A csepegő orr, a hulló fogak, a hus-vér-lélek életet szikével boncolgató író eszközei és részerményei, alárendelten egy magasabb célkitűzés megvalósítása útján.

"Iszonyodom a handabandázó vénemberektől" - írja, nem beletörődve a "kis lángon égő" életbe, hanem realitásként elfogadva. Csak így lehet ereje ahhoz, hogy vizsgálja, mikor észleli az agyából a tolla végére huzódó meszesedést. De nem is erő ez, hanem talán maga a gyengeség, hiuság és gyávaság. Mint ahogyan egy bizonyos látószögből esendő a menyé iránt érzett vonzalma, akinek a hangjától "még a gyilkosságok is megédesedtek".

Akkor egyáltalán miért szebb Déry öregembere, mint Illyésé a Kháron ladikjában?

Minden bizonnyal azért, mert szép, csepegő orral, hulló fogakkal és nemtelen nemiséggel együtt is szép. Öregedése folyamatát szüntelenül vizsgál-gatja, nem is érzéktelenül, de megvan benne a fogékonyság az élet gyönyörei iránt, a szenvedély,

mindez az egyén esendőségén felülemelkedve, mint mikor görcsös menyéhez-ragaszkodásán urrá lesz a ráció; megpróbálja elviselni az immár véglegesnek látszó egyedülétet.

Nehéz értékelő bírálatot alkotni e műről, már csak azért is, mert e sorok írójának állandóan Kosztolányi Nérója jár az eszében, megpróbálván egy serpenyőben elhelyezni Déry írását avval a remekléssel, amelyről eddig harcos hittel azt állította, hogy századunk legkiválóbb kisregénye. És ez - ha csak a pillanatnyi "lendület" következményeként is - sikerül. És nehéz azért is, mert a két mondatban összefoglalható cselekvés mellett egy öregember minden szavában fellelhető életfilozófia leheletét érzi az olvasó, oly megfoghatatlanul, mint az Itélet nincs lapjairól - avval a többlet-élménnyel, hogy emebben az önmagával társalgó-beszélgető alkotó belső feszültségét semmiféle disszonáns hadakozás a világgal nem zavarja meg.

Aki még nem olvasta a Kedves bópeer ...!-t, higgye el, rendkívüli élmény vár rá e néhány tucat lapon.

Aztán nekifoghatunk közösen írni valami kritikafélét. Kritikát egy darabig ugysem sikerül.

Zsák László

HOGYAN HASZNÁLHATÓ AZ IRODALOMELMÉLET?

Szabálytalan reflexió olvasás közben

Semmiképpen sem úgy, mint a matematikai függvénytáblázatok, Axióma és szabálygyűjtemények vagy a jogi törvények kódexei. Azaz nem szolgál kész sablonokkal az irodalmi ítéletek számára, képletei nem "megoldási képletek". Ez az irodalom egzakt módon mindmáig megfoghatatlan természetéből következik; megszámlálni is sok lenne például, hogy hányféleképpen próbálták már meghatározni magát az irodalom fogalmat, s ennek ellenére ma sincs olyan definíció, amelyet megsemmisítések nélkül elfogadhatnánk. S az egzaktság körüli dilemmát nem oldották meg a napjainkban oly divatos, s valóban számos részeredményt elérő strukturalista kutatások sem.

Az egzakt alap hiánya okozza ugyanis azt, hogy minden irodalomelmélet – legyen akár rövid tanulmány, akár vaskos könyv – szubjektív általánosításon alapul. Az öntörvényű, sajátos jellemvonásokkal rendelkező műalkotásokból igyekeznek kiszűrni azt, amely valamennyire jellemző, s közben szükségképpen elhagyja, vagy jobb esetben, ha erre lehetősége van, utal az egyedi vonásokra. Ezt a folyamatot felfoghatjuk a tükrözés egy sajátos formájának, amely nagyon hasonlít az irodalmi-művészi tükrözéshez. A szépirodalmi alkotásoknak a valóság hiteles ábrázolása érdekében el kell vonatkoztatniuk a kézzelfogható valóságtól. Ezt a feladatot végzi el az író szubjektív szűrője; ha ez nem működik jól, akkor csak valóságszeleteket kap az olvasó, amelyek

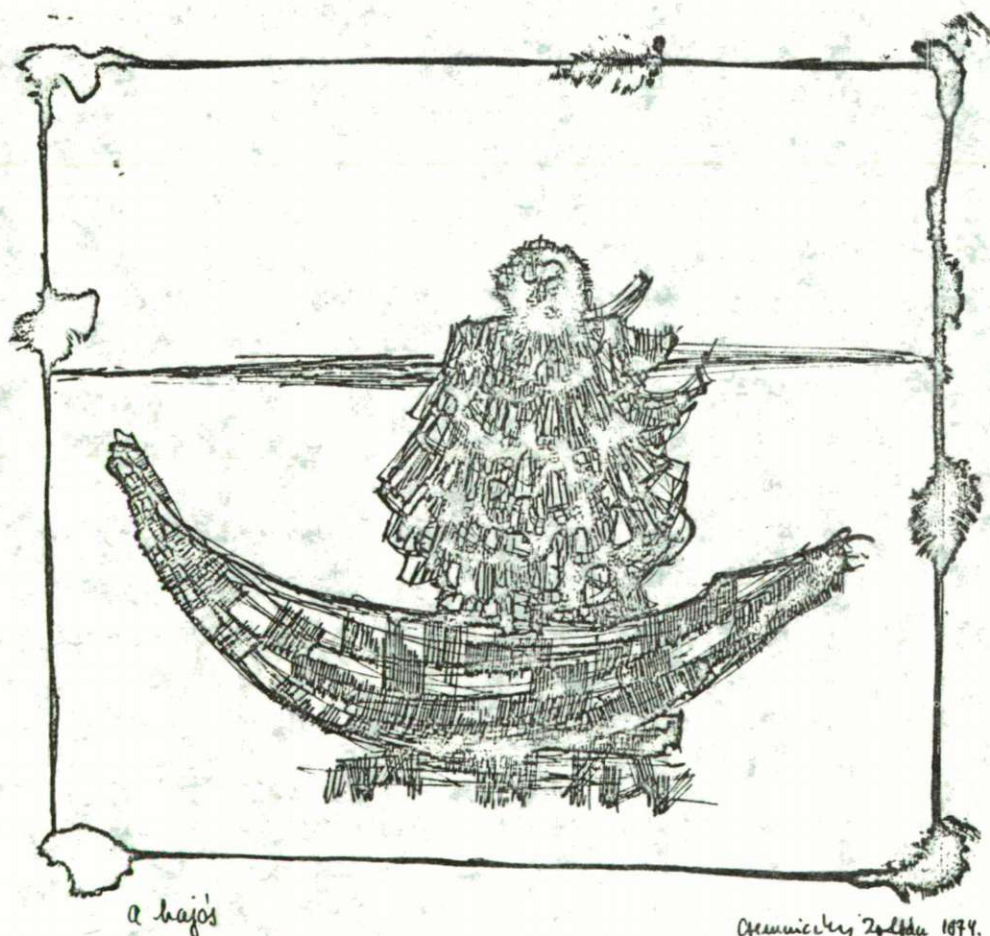
pusztán egymás mellé helyezve nem képviselhetik a művészi igazságot. Ugyanígy az egyedi műalkotásokról formált legigazabb vélemények egyszerű felsorakoztatásából sem születhet irodalomelmélet, ezeknek is az elméletíró szubjektív szűrőjén kell keresztülmenniük. S az elkészült munka értékét épp az határozza meg, hogy írójának miképp és mennyire sikerült a különálló igazságokat egységes egészzé gyúrnia.

Azok, akik úgy ítélnék valamely irodalomelméleti munka nevében, hogy nem veszik észre vagy nem veszik tudomásul absztrakt jellegét, csak hamis, merev megállapításokhoz juthatnak el. Birálataikban egy elméletre kétféleképpen szoktak hivatkozni: vagy az absztrakt rendszer igazságainak összességét kéri számon az egyedi műalkotáson, vagy idézeteket ragadnak ki belőle saját gondolataik alátámasztására. Idézni két módon lehet. Egy korszakot valamely szempontból feldolgozó tanulmány például gyakran idéz bizonyító erejű forrásszövegeket. A különböző feldolgozásokból, kész elméletekből kiragadott részletek viszont sohasem lehetnek perdöntőek. Többnyire csak tekintélyérvek ezek, s értéküket kétségessé teszi az is, hogy összefüggéseikből kiragadva megőrzik-e azt a jelentésüket, amelyet a rendszer egészében hordoztak? S épp itt a legnagyobb veszély: a legjobb, legrugalmasabb elmélet is könnyen válhat igazságtalan ítéletek hivatkozási területévé. Az elméleti alap ilyen szellemű felhasználása különösen az ötvenes években volt divatos, /bizonyosságul elég találomra kinyitni bármelyik korabeli folyóiratot/ de nyomaival még ma is gyakran találkozunk. Sokan hivatkoznak például így Lukács György műveire – nemcsak nálunk, hanem a nyugati országokban is, amint ezt Sükösd Mihály megállapította.

Mire jó végülis az irodalomelmélet?

Arra, hogy tisztába tegye gondolatainkat, alapot adjon ítéleteinknek, segítsen elhelyezni a műalkotást az irodalmi folyamat egészében. A közelebbi vizsgálat-hoz azonban csak úgy szolgál módszerül, ha "alkotó módon" használjuk. Születésével ellentétes irányba kell mozognunk ilyenkor: általános megállapításait a konkrét helyzetnek megfelelően az egyesre kell alkalmaznunk. S ha meggondoljuk, erre utal a fogalom elnevezése is: az irodalomelmélet szó épp a gyakorlattól való különbségre, bizonyos szempontu szembenállásra utal.

Szajbély Mihály

a hajós

Aranyos Zoltán 1874.

SZERVATIUSZ TIBOR: DÓZSA HALÁLA

"És így neki a mérlegen háromszoros büntetése volt: először a tüzes vaskorona, másodsor, hogy a gulyások fogaiikkal marcangolták belső részeit, harmadszor, hogy lefejezték."

Szerémi György: Magyarország romlásáról

/Bori: Irodalmi hagyományaink

Forum, 1973./

Írásomban csupán néhány gondolatot - amelyek egyféle interpretáció lehetőségének a magvát is képezhetik - szeretnék elmondani a nagyhirű erdélyi művész fent említett, s immár a művészettörténetben is rangos helyet elfoglaló szobrával kapcsolatban.

Egyik nyilatkozatában Szervátiusz így körvonalazta művészi igényét: "Általában olyan szobrokat szeretnék, amelyek mintha ősidők óta léteznének, oly egyszerűek, s mintha én csak kiástam volna őket az ismeretlenségből."

Ez a törekvés meghatározó jellegű a Dózsa-szobor esetén is; elsősorban a mű megformálásának mikéntjére, szuggesztivitásának egyik legfontosabb összetevőjére ad választ. Szinte vezérfonal-jellegű rendezői elv, s ennek jegyében konkretizálódnak az egyes megformálási jellemzők /felületkezelés, anyag, rovásírás stb./ Nagy szerepet játszik a mű szituációjában és elvezet ama kommunikációs szintig, ahol a művész egy olyan tömör, jelképes jelrendszer kialakításához jut el, amely már tulmutat anyagi önmagán és konkrétságában szimbólum értékűvé válik.

A méreteiben is rendkívüli szobor címe: Dózsa halála: az elnagyolt felületkezelésű, expresszív stílusesszközökkel megformált, gyökereivel felfelé fordított, repedezett, görcsökkel, bütykökkel teli monumentális "tuskó-fej" Dózsát ábrázolja. Pontosabban a halálra kintzött Dózsa levágott fejét - túl tehát az elégetésen és felfalatáson! /Szervátiusz biztos érzékkel, optimálisan használja ki a mű - jobb szó híján - "szoborságát", térbeliségét: a tuskónak az egymással ellentétes mindkét oldalát megmunkálja, ezzel mintegy kötelezve a nézőt arra, hogy körbejárja azt./

A "kétarcu Dózsa" önkéntelenül felvillanthatja tudatunkban a római mitológiából ismert Janus-szobrokat, ám itt a művész célja nyilvánvalóan más, hiszen itt mindkét arc a Halálé: az öklömnyi, oduszerű, szenesre égetett szemgödrökben és szájban, a durvára vésett-faragott arcvonásokban, ajkakban és szemot eltakaró daganatban a fájdalom artikulátlan kinja és a megtorlók állati brutalitása fogalmazódik meg. A "kétarcuság" szinte hatványra emeli a kintzás borzalmasságát, fájdalmát és kegyetlenségét.

A mű szuggesztivitását jelentősen fokozza a megformálási módszer egy másik komponense, az égetési technika: egyrészt különös patinát kölcsönöz a műnek /a szemlélő szinte orrában érzi a pörkölődő fa fullasztóan fanyar, könnyfacsaró, csipős bűzét/, másrészt funkciószerűségével /Dózsát is úgy égették el!/ a mű szituációteremtésében tölt be fontos szerepet: a konkrét DÓZSA GYÖRGYÖT idézi.

Szervátiusz kétféle anyagot használ: vasat és fát. Két olyan anyagot, amelyek már szubsztanciájuknál fogva is szemben állnak egymással: a vas a keménység, a fa, illetve a tuskó pedig a természettel való kapcsolat kifejezője. /Elkerülhetetlen ilyen distinkciót tennünk, hiszen a tuskó itt potenciónalisán több, konkrétabb tartalommal telithető, mintha "csupán" fa

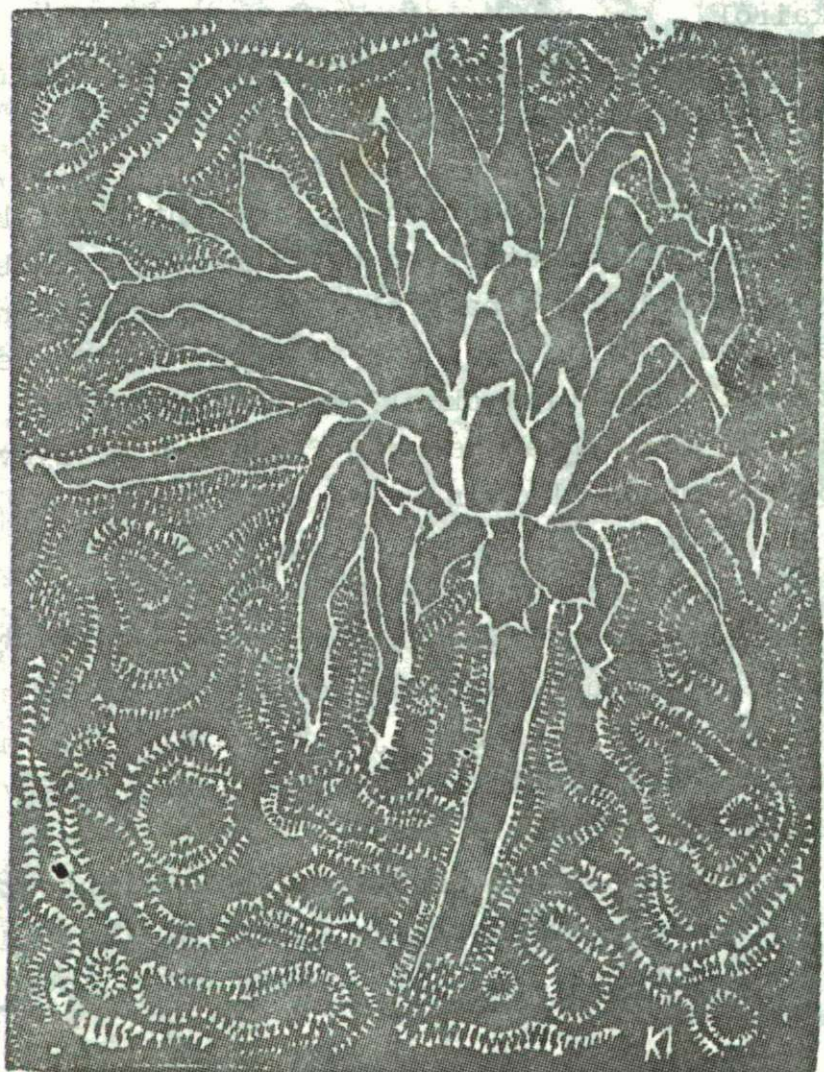
volna./ Hangsúlyoznunk kell az anyagok megválasztásának illetően voltát! A művész nem követ, vagy bronzot használ, s csak ez teszi lehetővé, hogy a "tuskóság" szimbolikus értékénél fogva az általánosság és közhely szintjén túl valami ősi, elementáris erőt, paraszti vaskosságot, robosztusságot sugall. Ezt az elképzelést igyekszik érvényre juttatni a székelv rovásírás, valamint az odu-szemgödör asszociáció is. /Az idézetben kifejtett gondolatok funkcióértékűek!/
A gyökér-korona képzetét kelti. Ez a szoros, természetes kapcsolat a gyökérkorona és Dózsa között a vezér, parasztkirály motívum felerősödését jelenti, s a monumentális "királyi" méretek is ezt fokozzák.

A mű egyszerűségéből adódóan a vasnak is funkciószerű mögöttes tartalma van: csak a karó és a durván megmunkált, hegesztett, hatalmas szögekkel bealapált abroncskorona van vasból. A hatalom jelenléte ez a maga brutalitásában: az adott történelmi szituációban kivégzőeszközök. /A pánt korona értelmezésébe egy kicsit belejátszik a győzőknek az az ironikus gesztusa is, hogy a legyőzött parasztvezért az uralkodói jelvényekkel "koronázták királlyá", azaz kinozták halálra. S az sem véletlen, hogy ez a pánt a töviskoszorúra /kinzóeszköz/ is emlékeztet./ Olyanféle itt a vas funkciója, mint Derkovits képein az ezüsté.

A térben és időben hatalmas távolságot felölelő asszociációk ilyen intenzív emocionális és gondolati telítettségének hatása mellett a szemlélőnek szinte fel sem tűnik, hogy Szervátiusz nem a tüzes trónra ülteti Dózsát, hanem levágott fejét egy vaskaróra tűzi. A történeírás szerint Dózsa fejét nem tüzték karóra. Viszont a középkor általánosan elterjedt kivégzési módja volt a karóbahuzás, s az 1514-es parasztháború leverésekor nemcsak a megtorlás eszköze, hanem az elrettentő példa statuálásának módszere is.

Ez az a pont, ahol a mű mindezen többletérté-
kekkel telítődik, s a "Szervátiuszi igényű műalkotás"
rangjára emelkedik: ezekkel a gondolati sűrítésekkel
és egymásraképezésekkel vonatkoztatódik el és lesz
általános érvényűvé, ezekkel lép túl az egyszerűség
határain: a történelem konkrét Dózsa Györgynek alak-
jába így vetitődik bele a parasztháború leveretésének
apokaliptikus látomása, s Dózsa így szélesedik egy-
szerre a parasztháború szintézisévé és így értékelő-
dik át egyéni tragédiája a "leveretés" egyetemes tra-
gikumává. S tágul ki egészen a parasztháború mítoszá-
vá.

Bognár Zoltán

SOLARIS

Stanislaw Lem Solarisát olvasva gyakran idéztem fel magamban Tarkovszkij hasonló című filmjének egy-egy részletét. Bár sokszor haszontalan, filozofos szórásalhasogatásnak tűnik egy-egy film összevetése irodalmi előzményével, ebben az esetben mégsem volt egészen hiábavaló.

Tarkovszkij művének a regénytől való eltérései ugyanis következetes szelektálásra vallanak, s a szelekció jellege már önmagában sokat mond el a rendező művészi szándékairól.

Lem regénye a Solaris bolygó titkaitól "filozofikus" mélységű kérdésekig ível:

- "Mi /t.i. az emberek/ ... községesek vagyunk, mi vagyunk a fű a világmindenségben, roppant büszkék vagyunk rá, hogy tizenkettő van belőlünk egy tucatsban, és azt hisszük, ebbe a nagy általánosságba mindent bele lehet gyömöszölni. ... Más világok! ... No és mi lesz azokkal a más világokkal? Meghódítjuk őket, vagy ők hódítanak meg, egyéb meg sem fordult a mi nyavalyás agyunkban."- mondja Kelvin, a regény hőse.

Később így töpreng:

- " ... mit remélnék az emberek az » informatív kapcsolat megteremtésétől « gondolkodó tengerekkel? Élménybeszámolót egy időben végtelen létről, amely olyan régi, hogy aligha emlékezhet saját kezdetére? Élő hegyek formájában kirobbanó vágyak, szenvedélyek, remények és kinok leírását...?"

A lebilincselően sokrétű problémakörből Tarkovszkij egyetlen gondolatot választ ki, s erre építi filmjét:

- "Elindult az ember más világok, más civilizációk fe-

lé, pedig még önmagában sem ismer minden zugot, zsák-
utcát, aknát, eltorlaszolt, sötét ajtót."

Lem regényének középpontjában az élő szervezetként
viselkedő, állandóan változó, titokzatos Solaris-óce-
án áll, Tarkovszkij számára viszont az önmagát fürké-
sző, szándékait és lehetőségeit kutató ember a fontos.
Visszafogottság, meditativ hang jellemzi az egész fil-
met. Mi sem áll távolabb stílusától, mint a "Rubljov"
hatalmas erejű kontrasztjai: a vad, véres jelenetek
utáni lélegzetelállító, áttetsző csöndek.

/Talán csak egy hasonló jellegű vágás van a "Solaris"
ban: a hosszúra nyúlt száguldás az autószertrádán, s a
rákövetkező, szelíd, zöldes árnyalattal megkomponált
természeti kép./

A legszembetűnőbb eltérés Tarkovszkij filmje és Lem
regénye között az, hogy Tarkovszkij művében döntő sze-
repet játszik a földi táj. A végtelen nyugodtságot
árasztó, otthont adó világ ellenpontja a Lem által
oly hosszasan bemutatott, félelmetesen idegen Sola-
ris-óceánnak, s egyben a humánus, az emberség jelké-
pe. Harey egyre gazdagodó képzeletvilágában is meg-
jelennek az általa eddig soha nem látott földi képek.
Breughel "Téli vadászat" című képének "megeleveníté-
se" /a fehér táj fölött lebegő madár stb./ pedig őszin-
te, mesterkéletlen vallomás a föld mindennapi és mégis
megszokhatatlan szépségeiről.

A jelenet majdnem olyan kathartikus hatása, mint a
"Troica" /Szentháromság/ kétségeket feloldó, ünnepé-
lyes jelenetsora a "Rubljov" végén.

Tarkovszkij egyik nyilatkozatában kifejtette, miért
vonzódik annyira Breughel képeihez:

- "Breughelben van valami oroszos. A képsíkok mélysé-
ge, a sokféle cselekmény, mely képein látható, a sok-
sok alak, melyek mind a maguk munkájával vannak elfog-

lalva, a téli falu, a színek, ez hat benne orosz-
nak."

Mindezek ellenére néhol túl lágy a fényképezés
stílusa, elmarad a "Rubljov" elemi tisztaságu tájrész-
leteitől. Talán ez is a film egészének líraibb, érzel-
mesebb hangvételéből következik. Tudniillik abból,
hogy a táj itt nem mint az emberi világ része, hanem
mint az emberség, helyesebben emberiség képviselő-
je jelenik meg. Ezt bizonyítja a film utolsó, befe-
jező képe is.

A "Solaris"-ban ugyanaz a kérdés tetetik föl,
mint a "Rubljov"-ban, csak tágabb értelemben, kozmi-
kus szinten. De míg a "Rubljov" harangöntés-jelenete
kathartikus, felszabadító hatással van a nézőre, ad-
dig a "Solaris" tűnődő, nosztalgikus érzésekkel teli
befejezése inkább elgondolkodtató, mint feloldó.
S éppen ez az, amiért érdemes elolvasni Lem regényét.
Segít a továbbgondolásban, s bizonyos értelemben ki
is egészíti a filmet. Ez azonban semmit sem von le
Tarkovszkij alkotásának értékéből.

Hogy számomra mégsem jelentett olyan nagy él-
ményt, mint a rendező előző filmje, annak valószínű-
leg a már említett visszafogottság, érzelmesség lehe-
tett az oka. De ez már az ízlés kategóriájába tarto-
zik, s ezért nem is érdemel több szót.

Békési Ágnes

Folyóiratsszemle

A Központi Egyetemi Könyvtárban számos NÉMET NYELVÜ folyóirat áll az olvasók rendelkezésére. Rövid áttekintést szeretnénk adni az utóbbi időben megjelent számokról.

SINN UND FORM - az NDK Művészeti Akadémia kiadványa, J.R. Becher és P. Wiegler alapította. Az 1974/I. számban P. Neruda a Nobel díj átvételekor elhangzott beszédét olvashatjuk. A közelmúltban elhunyt író a művészek általános feladatáról, hazájáról, pályájának alakulásáról emlékezik meg.

"A legelhagyottabb költő vagyok, fájdalommal teli költészettel... de mindig bízom az emberekben és beléjük vetett hitem sohasem veszítettem el. Talán ez is az oka annak, hogy idáig eljuthattam."

Ezt a bevezető cikket több Chiléről, Amerikáról, ill. Allendéről írt vers követi, majd tovább lapozva Klaus Jarmetz gondolatait találjuk a művészet fejlődéséről. A szocialista realizmust mint művészeti irányzatot is elemzi.

Az NDL - NEUE DEUTSCHE LITERATUR - legutolsó száma az NDK-ban 1973. november 14-16-án megtartott VII. Írókongresszus anyagát közli. Olvasásakor ismerős nevekkal találkozhatunk: Anna Seghers, Erwin Strittmatter, Hermann Kant beszédeit olvashatjuk. A "Szocialista internacionalizmus" témánál felszólaló baráti országok küldöttei között ott találjuk Cseres Tibor hozzászólását is.

Figyelmet érdemelnek a Frankfurt/am M.-ban negyed-
évenként megjelenő, 1890-ben alapított NEUE RUND-
SCHAU utolsó számai is. Érdekes írást közölnek pél-
dául az NSZK rádióműsorok fejlődéséről, Pompidouról
és a francia baloldallról. Érdemes elolvasni az "Ide-
ologie und Kunst bei Marx" valamint a Szolzsenyicin-
ről szóló cikkeket is, de ezeket megfelelő kritiká-
val kell kezelni.

Az NDK Tudományos Akadémia folyóirata, a DEUTSCHE LI-
TERATUR ZEITUNG, amely a belföldi ill. az ország ha-
tárain túl megjelenő könyvek részletes recenzióját
közli. A havonta megjelenő ujság tanulmányozása hasz-
nos lehet mind az irodalommal, mind a nyelvészettel
foglalkozók számára, de a nem nyelvszakosok is talál-
hatnak benne őket érdeklő könyvismertetéseket. Olvas-
hatunk itt a Bibliotheca Corvinianáról, Grillparzer
XX. századi vonatkozásairól, a Moszkvában megjelent
"Szovjet-orosz irodalomtörténet" második bővített ki-
adásáról, de kibernetikáról és az 1830-31-es lengyel
felkelésről megjelent könyvekről is. A folyóirat vé-
gén - tudományágak szerint csoportosítva - az elmúlt
év rövid könyvjegyzékét találjuk.

A LILI - Zeitschrift für Literaturwissenschaft und
Linguistik - minden kiadványa más témával foglalko-
zik. Tájékozódásul csak néhány legutóbbi alcimet em-
lítenénk: Mathematisch orientierte Textwissenschaft,
Trivialliteratur und Medienkunde, Sociolinguistik,
Pragmatik und Didaktik der Literatur. A legutolsó
szám a középkori irodalom szociológiájával foglalko-
zik. Ebben a középfelnémet klasszikáról, történelmi
szövegekről és a Minnesangról olvashatunk.

Nem ilyen szerteágazó az NDK-ban megjelenő ZEITSCHRIFT FÜR SLAWISTIK folyóirat témája. Mint neve is mutatja, elsősorban szlavisztikával és összehasonlító nyelvtudománnyal foglalkozik. Ehhez hasonló kiadvány a ZEITSCHRIFT FÜR ANGLISTIK UND AMERIKANISTIK.

A művészetet kedvelő hallgatóknak ajánljuk a magyar Művészethez hasonló BILDENDE KUNST és a DIE KUNST und DAS SCHÖNE HEIM kiadványokat.

Az első, a hazai művészek alkotásain kívül, grafikákat közöl "Chile szabadságáért" címmel, azonkívül perzsa - mongol művészeti irányzatokat, valamint a mai üzbég művészetet mutatja be.

A második, Münchenben megjelenő lap, Afrika és Óceánia művészetéről, az orosz realizmusról /Siskinről, Gayról, Repinről/ ír, és az egyes témákat nagyalakú és szép kivitelű reprodukciókkal illusztrálja.

Ebből a kiadványból azt is megtudhatjuk, hogy az NSZK területén hol van egy-egy érdekesebb kiállítás, tájékoztat ezek jelentőségéről ill. képanyagáról.

Karig Zsuzsanna

ANGOL NYELVÜ folyóiratokból

ENCOUNTER - A folyóiratban az egyik legszembetűnőbb cikk Jacques Barzun "Educational Disputes" című vitaindító sorozata. A szerző álláspontja számunkra nagyon érdekes lehet, bár tételei nem egyértelműen elfogadhatók. Azt hangsúlyozza, hogy a vita nélküli

ellentmondások korszakában élünk, mert művelődéspolitikai problémákat tárgyalva nem vesszük figyelembe a progresszív európai hagyományok összességét. A legtöbb vita politikai és történelmi terminológiákat is használ ugyan, de a kettő szétválasztása zavart okozhat egy törés nélküli folyamat kialakításában. Barzun azt hangsúlyozza, hogy nemcsak az általa tárgyalt kérdésben, de más jellegű vitákban is mellőzik sok régi és hasznos terminus használatát. Megszűnt az utalás az olyan kategóriákra mint - radikális és romantikus, reakciós és progresszív, pragmatista és hagyományos. Ami az elméleteket illeti, néhányat középkorinak minősítettek, másokat pedig klasszikus szintre emeltek. Rousseau, Dewey, William Morris, Mme Montessori, Platon és Arisztotelész nevéhez olyan terminusok fűződnek, mint Reason /józan ész/, Experience /tapasztalat/, Feeling /érzelem/, esztétikai érzékelés, intellektualitás, mesterkélttség, való élet, tudományos módszer, alkotókészség.

Barzun véleménye szerint csak játszunk a történelemmel, ha megsemmisítjük az általános európai tradíció koncepcióját. Barzun a problémát tárgyalva az általánosból indul az egyes felé; ennek mellőzésével szerinte csak "jelzéseket küldünk Pavlov kutyáinak, hogy ugassanak", de a végső következtetések megállapítására nem leszünk képesek. A dolgoknak és az érzelmeknek létezik ugyanis általános európai tradíciója, s ha a hagyományápolás folyamatos egészen napjainkig, akkor magába foglal minden fejlődést és fejlődésbeli eltérést. Az örökségnek nincsenek fatális elhajlásai, ha a definíciók meghatározásakor összeurópai koncepciók szerint gondolkozunk, s ha minden elméletnek megvannak a maga gyökerei a jelenlegi elméletekben és rendszerekben.

A BOOK and WRITERS /Könyvek és Írók/ fejezetének egyik érdekes írása Lionel Trilling "Sincerity and Authenticity" című előadássorozatáról szól. 1970-ben, a Harvard Egyetemen elhangzott előadásokon Trilling mint komparatista, érdekes összefüggésekre jutott. Robespierre és Jane Austen nevét említette egymás mellett. Maga Trilling is hangsúlyozta, ez az első alkalom, hogy a fent említett neveket valamilyen módon összekapcsolják. A cikk írója John Halloway talán éppen ezzel az apropóval próbál - a filozófia síkján - egymás mellé tenni két olyan nevet mint Hegel és G  rald Manley Hopkins.

PMLA /Publications of the Modern Language Association of America/

K  t jelentősebb irást szeretnék kiemelni: Jean M. Wyatt: Mrs Dalloway: Literary Allusion as Structural Metaphor   s P. Vargo "The Necessity of Myth in Updike's The Centaur" című sajátos m  elemzéseit.

Virginia Woolf regényében összekapcsolja a jellem  k ábrázolását és a kiemelt irodalmi utalásokat olyan módon, hogy ezzel komplex jellemüket szerkesszen és meghatározza a Mrs Dalloway témáját. Woolf Lady Burton   s Sally Seton alakjában Shakespeare-utalásokat kombinál. Ők ketten a halódó arisztokrac  a és a vir  g  z tőkés osztály reprezentánsai. Megtestes  tik azokat a változatokat is, amelyek már Clarissa alakja felé mutatnak: steril arisztokratikus társadalom vagy életadó szenvedély. Egy fontos utalás a Cymbeline-b  l származik; a halál és ujjászületés gondolatát példázza Péter   l  m  ban, a koldusasszony   nek  ben, Septimus   s Clarissa magatartásában. A halódó isten archetípusának modern inkarnációját teremti Septimus, vagyis Clarissa uj élete testesül meg Septimus halálában.

Updike "Centaur"-ja tulajdonképpen szertartáskönyv, a szó és tevékenység ceremóniájának mintája, amelyben Peter Caldwell az ünnepelt. A görög Chiron-mitosz adja a komédia alapját. A másik mitosz viszont lehetetlenné teszi Peter számára, hogy az ember az idő, az élet és halál transzcendentális kérdéseivel szembesüljön. Az ember központi teremtmény, az elképzelhető és az elképzelhetetlen részese, közvetítő ég és föld között. A Centaur szertartásos megnyilatkozásai - Caldwell előadásai az egyetemen -, George életfelfogása az utolsó fejezetben - a visibilia et invisibilia atmoszféráját sugallják.

THE NEW YORK REVIEW - A februári szám figyelemreméltó írása Stravinsky életének eddig homályosabb fejezeteit tárja fel, összegyűjtött levelei segítségével. A cikk a zeneszerző orosz leveleivel foglalkozik, Stravinsky zenei fejlődésének első korszakáról ad teljes képet. Az írás Stravinsky "Essay and Materials" és Snitke "Stravinsky's Musical Logic" című tanulmányaira támaszkodik. Általában úgy tudják, hogy Stravinsky már gyermekkorában is a zene megszállottja. Családi levelezéséből azonban kiderül, hogy gyermekkori zongorajátéka még nem sugallta egyértelműen a nagy tehetséget. A csoda-gyerek koncepció tehát megdőlt, a fokozatos zenei fejlődés fontosságát kell hangsúlyoznunk.

Csontos Márta

F. k. : Dr. Racz János okt. rektorhelyettes

Készült a JATE sokszorosító műhelyében, Szeged

Engedélyszám : 134/74

Méret : A/4

Példányszám : 350

F.v. : Lengyel G.